

Hrvatska stranka prava 1861: nastanak, ideologija, djelovanje (1995-2003)

Autor u radu na temelju dostupnih arhivskih izvora, suvremenoga tiska i relevantne literature analizira ideologiju, izborne kampanje i prikazuje povijesnu rekonstrukciju političkoga djelovanja Hrvatske stranke prava 1861 od njezina nastanka 1995. pa sve do parlamentarnih izbora 2003. Obrađuju se politički ciljevi stranke, najvažnije osobe stranke u tom razdoblju, značajke izbornih nastupa i rezultati na parlamentarnim izborima. Riječ je o maloj političkoj stranci pravaške orijentacije koju je osnovao Dobroslav Paraga nakon velikog unutarstranačkog raskola u Hrvatskoj stranci prava koji se dogodio u rujnu 1993.

Uvod

Predmet je ovog rada ideologija i rekonstrukcija povijesnog djelovanja Hrvatske stranke prava 1861 (HSP-1861). Riječ je o maloj stranci u hrvatskome političkome životu koja je kratkotrajno imala i parlamentarni status, ali bez ikakvog utjecaja na mogućnost pri donošenju političkih odluka. Međutim, njezino djelovanje važno je za suvremenu pravašku povijest i komparaciju u odnosu na povijest, ideologiju i politiku Hrvatske stranke prava (HSP) stožerne pravaške i populističke stranke radikalne desnice u hrvatskoj politici.

Ovaj rad obrađuje jednu suvremenu hrvatsku političku stranku desne orijentacije na temelju politološko-historiografskog pristupa. Cilj mu je, dakle, dvostruki. Prvi je historiografski rekonstruirati djelovanje HSP-1861 u nacionalnome političkom životu i stranačkom sustavu. S druge strane, politološki doprinos radu bit će analiza stranačkih parlamentarnih izbornih kampanja koje motrimo kao kulminaciju svrhovite komunikacije o politici u pluralističkoj demokraciji koja se odvija između političkih aktera, medija i javnosti.¹ Što je izborna kampanja i kako je definirati? Izbornu kampanju možemo definirati preuzimajući politološko tumačenje Dražena Lalića, prema kojem ona označava „organiziranu i planiranu komunikacijsko-propagandu aktivnost političkih stranaka i kandidata s ciljem osiguranja izborne podrške (dijela) javnosti potrebne za stabiliziranje vlasti,

¹ McNAIR 2003: 12.

osvajanje vlasti ili utjecanja na vlast. U pluralističkom društvenom kontekstu ona je usmjerena ostvarivanju i unapređenju demokratskih procesa putem tolerantnog javnog dijaloga demokratskih orijentiranih političkih subjekata o konkretnim pitanjima društvenog razvoja“.² Dražen Lalić, prvi hrvatski znanstvenik u istraživanju izbornih kampanja, nastojao je u toj definiciji sintetizirati dva opća pristupa određanju toga pojma: dijaloško-demokratski pristup u kojemu se izborne kampanje „shvaćaju kao vrhunac konkretnog i slobodnog javnog dijaloga o ključnim pitanjima i problemima društvenog razvoja“ i utilitarističko-propagandni pristup u kojemu je izborna kampanja propagandna aktivnost kojoj je cilj ostvarenje neposredne koristi obnašatelja vlasti ili pretendenta na vlast.³ Kako je naglašeno, osnovni je cilj izborne kampanje ostvariti što izrazitiju potporu glasača koja omogućuje zadržavanje vlasti, sudjelovanje u njoj ili utjecanje na nju. Taj cilj stranke i kandidati pokušavaju ostvariti na taktičkoj i strategijskoj razini. Klasifikacija elemenata strategije izbornih kampanja prema Laliću je sljedeća: „1. identifikacija, 2. argumentacija, 3. ocjena doizborne vlasti, 4. reagiranje na konkurenciju, 5. izborna obećanja.“⁴ Ukratko, stranke ili kandidati u izornoj kampanji nastoje ostvariti slijedeće unaprijed planirane strategijske prioritete: predstaviti svoju stranku i kandidate te istaknuti svoju posebnost (identifikacija), ukazati na razloge zbog kojih treba glasovati za stranku i njezine kandidate (argumentacija), iznijeti svoj odnos prema dotadašnjoj vlasti, obnašala je ili ne (ocjena doizborne vlasti), izraziti svoje mišljenje o suparničkim strankama (reagiranje na konkurenciju) i iznijeti kakvu bi politiku vodila i što bi ostvarila ukoliko bi došla na poziciju vlasti ili pak utjecaja na vlast (izborna obećanja).⁵ Lalić je u svojoj klasifikaciji dopunio elemente *univerzalne strategije* koju su osmislili američki politolozi Diamond i Bates⁶ zbog nedostatka jednoga elementa, a to je, prema Laliću, „ocjena dotadašnje vlasti, odnosno dotadašnje vladajuće politike koja ima izuzetno značajnu, moglo bi se ocijeniti i ključnu funkciju u izbornim kampanjama“.⁷ Kampanja, prema klasifikaciji, može biti pozitivna i negativna. Ivan Šiber navodi da je pozitivna kampanja ona koja se temelji na vlastitoj ponudi, dok je negativna kampanja ona koja težište stavlja na slabosti i grijehe konkurencije.⁸ Nadalje, Šiber navodi da u negativnoj kampanji postoji i svojevrsna podvrsta koja se najčešće zove prljava kampanja,

² LALIĆ 1995: 211.

³ Isto: 210.

⁴ Isto: 246.

⁵ Isto.

⁶ Isto. Klasifikacija elemenata strategije izbornih kampanja prema Diamondu i Batesu jest sljedeća: identifikacija (stranke, kandidata), prezentiranje argumentacije, napad na protivnika (stranku, kandidata) i vizija budućnosti nakon izborne pobjede.

⁷ Isto.

⁸ ŠIBER 2003: 210.

„pod kojom se najčešće podrazumijeva određeno podmetanje protivničkoj strani, korištenje činjenica na način koji ih izdvaja iz konkretnog konteksta, stvaranje od političkog protivnika političkog neprijatelja, upotreba poruka koje su ponekad suprotne uobičajenim moralnim standardima i slično“.⁹ U konačnici, rad će na temelju djelovanja i izborne kampanje odgovoriti na istraživačko pitanje može li se HSP-1861 smatrati populističkom strankom. Kraj 20. i početak 21. stoljeća obilježio je val populizma u politici. Jednu od najrelevantnijih definicija populizma daje nizozemski politolog Cas Mudde. Prema njemu, populizam je definiran kao „slaba“ politička ideologija koja dijeli društvo na dvije antagonističke i homogene skupine: „obični narod“ i „korumpiranu elitu“, smatrajući kako politika treba biti izraz opće volje naroda.¹⁰ Nadalje, Mudde navodi da je populizam postao iliberalni demokratski odgovor na nedemokratski liberalizam i ističe da je on postao dio *mainstream* politike radi čega se može govoriti o populističkome „duhu vremena“. Tako su populistički akteri, naročito desne provenijencije, s margine političkoga života i stanja „normalne patologije“ prešli u „patološku normalu“ i postali dio političke moći u suvremenoj liberalnoj demokraciji, inzistirajući na radikalnim promjenama u državi i društvu.¹¹

Rad je podijeljen na tri dijela. Prvi dio bavi se kontekstom nastanka stranke i njezinim programatskim odrednicama. Drugi dio bavi se djelovanjem stranke za vladavine Franje Tuđmana, dok treći, posljednji dio obrađuje djelovanje stranke za vladavine lijeve koalicije na čelu s premijerom Ivicom Račanom.

Nastanak i programatske odrednice Hrvatske stranke prava 1861

Suvremeno pravaštvo, pod kojim podrazumijevamo razdoblje od 1989./1990. tijekom demokratske tranzicije koje se pozivalo na vrijednosti izvornoga pravaštva Ante Starčevića i Eugena Kvaternika, preko kasnijih varijacija, pa sve do ustaškoga pokreta i Nezavisne Države Hrvatske (NDH), nije bilo pošteđeno pravaških raskola, što je bilo jedno od obilježja pravaške politike tijekom povijesti. Uspostavom višestranačkog sustava HSP postat će stožerna pravaška i radikalno desna stranka hrvatske politike. Pod vodstvom predsjednika HSP-a Dobroslava Parage¹² u stranačkoj ideologiji i identifikaciji dominirat će hrvatski nacionalizam, antikomunizam, protujugoslavenstvo, ustašonostalgija, zaoštren stav prema Srbi-

⁹ Isto.

¹⁰ MUDDE 2007: 22-23.

¹¹ ISTI 2016: 3-12, 51-74.

¹² Dobroslav Paraga (Zagreb, 1960). Političar i publicist. Za vrijeme studija prava i teologije jedan od pokretača peticije za amnestiju političkih zatvorenika (1980). Nakon toga uhićen je te osuđen na četiri godine zatvora koje je odslužio na Golome otoku i u Lepoglavi. *Amnesty International* proglasio ga je dva puta zatvorenikom savjesti. U Europi i svijetu piše i govori o ljudskim pravima i jugoslavenskim političkim zatvorenicima. Izlaskom iz zatvora, u Senatu

ma te neprijateljstvo prema Franji Tuđmanu i vladajućoj Hrvatskoj demokratskoj zajednici (HDZ) kao nositeljima nove političke elite.¹³ Zbog autoritarnog vođenja stranke i odnosa prema Tuđmanu i HDZ-u, dolazilo je do raskola u samom političkome vrhu HSP-a, od kojih je najpoznatiji raskol iz 1993, kada su nezadovoljnici predvođeni Antom Đapićem i Borisom Kandareom na izvanrednom stranačkome saboru u Kutini pučistički smijenili Dobroslava Paragu s mjesta predsjednika HSP-a, nakon čega su stranku približili politički HDZ-a, postavši njegovim desnim satelitom u stranačko-političkome sustavu.¹⁴

Nakon pravaškoga raskola iz rujna 1993. pa sve do sredine 1995. postojale su dvije pravaške frakcije koje su se u svojim nastupima predstavljale u ime HSP-a. Prvu frakciju predvodio je Paraga koji se u javnosti predstavljao kao legitimni predsjednik stranke te je vodio sudske sporove oko prava na zastupanje HSP-a, dok su drugu frakciju predvodili Anto Đapić i Boris Kandare. S obzirom na raspisane prijevremene parlamentarne izbore i gubitke sudskih sporova oko prava na zastupanje HSP-a, Paraga je 31. svibnja 1995. donio odluku da registrira stranku pod imenom HSP-1861, kao političku organizaciju koja nastavlja politički put i djelovanje HSP-a kakvi su bili do 28. rujna 1993, na zasadama najstarije hrvatske državotvorne stranke, Stranke prava, koju je 1861. utemeljio Ante Starčević.¹⁵ Stranka je 17. srpnja 1995. upisana u Registar političkih stranaka pod brojem 97.¹⁶ *Temeljna načela HSP-1861* imala su šest cjelina. Ključna novina u odnosu na *Temeljna načela HSP-a* iz 1991. nalazila se u povijesnome uvodnom dijelu načela. Tako je, za razliku od načela iz 1991, uklonjen dio koji je spominjao datum osnivanja NDH kao volje hrvatskoga naroda za samostalnom državom. Time je Paraga napravio otklon od ustašonostalgije u stranačkoj identifikaciji. U državotvornome dijelu načela tražilo se federalno ili konfederalno povezivanje Hrvatske i Bosne i Hercegovine (BiH) na temelju referenduma, uz poštovanje subjektiviteta obiju država pod geslom „Hrvatska do Drine, BiH do Jadrana“. Nadalje, zastupao se državni ustroj s podjelom na banovine hrvatskih regija koje bi

američkoga Kongresa 1989. izborio se za izglasavanje Rezolucije 169 kojom su se podupirali njegovi naponi na jačanju poštovanja ljudskih prava u Jugoslaviji. U veljači 1990. jedan od inicijatora obnavljanja HSP-a, čiji će postati predsjednik. Početkom Domovinskog rata ustrojjava stranačku paravojnu postrojbu Hrvatske obrambene snage za obranu države (1991). Sudilo mu se zbog pokušaja rušenja ustavnog poretka i pripreme terorizma. Vojni sud oslobodio ga optužbe (1993). Saborski zastupnik (1992-1995). Nakon raskola (1993), u HSP-u osniva (1995) HSP-1861, čiji je predsjednik i danas. Objavio dvije knjige, pisao u *Mladini*, *Novoj Reviji*, *Vjesniku*, *Feral Tribuneu*, *Novom listu*, bio je glavni urednik *Hrvatskog prava*.

¹³ VESELINOVIĆ 2018.

¹⁴ ZAKOŠEK 2002: 44.

¹⁵ VESELINOVIĆ 2019: 206-209.

¹⁶ <https://registri.uprava.hr/#!stranka-detajli/2gUBAAEAAAEECAeC8SgABSHJ2YXRza2Egc3RyYW5rYSBwcmF24QAAAAABwgEAAAABAQFyZWdCcm9qU3RyYW5r5QIA> (posjet 2. 6. 2020)

bile podijeljene na kotareve i okruge koji bi imali veće ovlasti od županija. Drugim riječima, podržavala se decentralizacija države. Odbacivala se ideja federalizacije Hrvatske te priznavanje konstitutivnosti bilo koje etničke skupine osim hrvatske. Svi građani smatrali su se u političkome smislu Hrvatima. Glede političkoga sustava zalagalo se za ukidanje polupredsjedničkoga sustava i ograničenje moći predsjednika države.¹⁷ Godine 2003. donesena su nova *Temeljna načela HSP-1861*. U uvodnome dijelu programskih načela, pisano vjerojatno pod utjecajem izvorne pravaške ideologije Ante Starčevića i Eugena Kvaternika, istaknuto je da je hrvatski narod samosvojna narodna jedinica i autohton narod, ali da ga, pored etničkoga podrijetla, u modernome smislu, čine svi hrvatski državljani, bez obzira na etničko podrijetlo, te tako svojom sviješću i opredjeljenjem tvore političku naciju. Paraga je u uvodnome dijelu iznošenja svojih programskih načela, između ostaloga, svoju sudbinu osnivanja nove pravaške stranke usporedio sa samim Starčevićem koji je isto uradio 1895, kada je došlo do unutarpravaškoga raskola. U načelima stoji kako je HSP pod vodstvom Parage i Paradžika bio 1990. jedina stranka koja se u svojem programu i djelovanju beskompromisno zalagala za razlaz od socijalističke Jugoslavije, ponovnu uspostavu hrvatske državne neovisnosti te ujedinjenje Republike Hrvatske i Republike BiH na temelju referendumu. Pored toga, istaknuto je da je HSP kao najveći oponent predsjedniku Franji Tuđmanu i HDZ-u bio žrtva okrutnih političkih i neosnovanih sudskih progona koji su kulminirali ubojstvima Paradžika, Kraljevića, višekratnim uhićenjima i suđenjima Paragi, sve do preuzimanja stranke administrativnim putem 28. rujna 1993. u korist njegovih unutarstranačkih protivnika. Stranka se odredila i prema Europskoj uniji, uvjetujući ulazak Hrvatske u navedenu organizaciju postojanjem sigurnoga jamstva da sve njezine zemlje članice budu jednakopravne, kao i osiguranjem na pravo istupanja iz članstva. HSP-1861 protivio se bilo kakvom članstvu u vojno-političkim savezima koji nisu unaprijed izglasani na općem referendumu hrvatskih građana i zalagao se za vojnu neutralnost kao optimalno rješenje za nacionalnu sigurnost. Nadalje, stranka je zagovarala upravnu podjelu Hrvatske na povijesne zemlje poput središnje Hrvatske, Slavonije, Dalmacije, Istre, Primorja i Like te njihovu podjelu na kotareve, gradove i općine. U takvom programatskome stavu ostalo je nejasno koji su kriteriji uzeti pri definiranju povijesnih zemalja i zašto se, primjerice, ne navode Hrvatsko zagorje, Srijem, Baranja, Međimurje itd. Posebno je znakovit čl. 9. programa. U njemu stoji kako se HSP-1861 zalaže za trodiobu vlasti te djelotvornu i transparentnu državnu upravu primjerenu najvišim europskim standardima, kao i za primjenu lustracije nad svima onima koji rade u državnim službama, a u čijem slučaju postoji utemeljena sumnja da su se

¹⁷ Osobna pismohrana Stjepana Špehara (dalje: OPŠŠ), *Temeljna načela Hrvatske stranke prava 1861*, Zagreb 1995.

u „doba titoizma i tuđmanizma“ ogriješili o temeljna načela ljudskih prava.¹⁸ U tome je članku zapravo stavljen znak jednakosti između vladavine jugoslavenskih komunista i HDZ-a.

Dobroslav Paraga je nakon osnivanja nove pravaške stranke nastavio s istom retorikom prema Franji Tuđmanu i vladajućem HDZ-u, a to je radikalna kritika vođenja države. Novog političkog neprijatelja Paraga je pronašao i u Đapiću, a u djelovanju neće izostati ni kritika Socijaldemokratske partije (SDP). Drugim riječima, HSP-1861 isključivao je mogućnost suradnje s drugim političkim strankama na državnoj razini, smatrajući da time čuva svoj dignitet i identitet. Štoviše, u HDZ-u, HSP-u i SDP-u nisu vidjeli političke suparnike, nego neprijatelje. Možemo smatrati da je HSP-1861 bio izrazito personalizirana stranka. Cijela se stranka poistovjećivala s Paragom. Njegovo ime bilo je njegov program. Tako su članovi drugih pravaških stranaka i mediji govorili o Paraginu HSP-u ili Paragininim pravašima.¹⁹ Navedeno jasno pokazuje koliko je mnogo Paragino ime obilježilo suvremeno pravaštvo. Paragina personalizacija i prezidencijalistički položaj u stranci pokazuje i unutarne ustrojstvo stranačkih tijela kada je riječ o provođenju politike. HSP-1861, naime, nije imao ni potpredsjednika stranke, kao ni Predsjedništvo, već samo Središnji odbor. Takva situacija može se protumačiti na način da je Paragino individualno uvjerenje ujedno bilo i stranački program HSP-1861. Od 1996. stranka će izdavati i službeno glasilo koje je nosilo naslov *Bilten Hrvatske stranke prava 1861*. Uređivali su ga Vlado Musa i Mladen Postružnik iz stranačke koordinacije. Stranačko glasilo nije se moglo kupovati na kioscima, već je bilo namijenjeno internoj upotrebi, tj. *Bilten* su dobivali bez plaćanja naknade ili pretplate samo stranački ogranci, a sadržavao je obavijesti o radu stranke, s naglaskom na Paragino djelovanje i agitiranje.²⁰ Predstavljajući HSP-1861 splitskoj javnosti, Paraga je naveo da je njihovo geslo i zadaća „probuditi Hrvatsku u svim njezinim dijelovima“ te potaknuti hrvatskoga čovjeka „da ustane i brani svoje pravo na život i rad – pravo na opstanak u svojem gradu, u svojoj državi“.²¹

Prijevreteni parlamentarni izbori 1995. održani su u ozračju vojno-redarstvenih akcija HV-a *Bljesak* i *Oluja*, kojima je Hrvatska u svojem najvećem dijelu slomila

¹⁸ Isto, 1. ožujka 2003, Zagreb.

¹⁹ ROHAČEK 2009; Paragin HSP traži diskvalifikaciju Hrvatske kršćanske demokratske unije: kandidirala se stranka koja ne djeluje 15 godina. *Novi list* (Rijeka), 27. listopada 2015. <http://novolist.hr/Vijesti/Hrvatska/Paragin-HSP-trazi-diskvalifikaciju-Hrvatske-krscanske-demokratske-unije-Kandidirala-se-stranka-koja-ne-djeluje-15-godina>; Paragin HSP traži da se ponište izbori, objasnili su zašto. *Index.hr*, 10. siječnja 2020. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/paragin-hsp-trazi-da-se-poniste-izbori-objasnili-su-zasto/2146863.aspx> (posjet 4. 3. 2020). Identično je u tisku bilo i prije osnivanja nove pravaške stranke. Vidi npr. Kraj Paragina HSP-a. *Večernji list* (Zagreb), 8. srpnja 1994.

²⁰ OPŠŠ, *Bilten Hrvatske stranke prava 1861*, Zagreb.

²¹ Paraga: Hrvatsku treba probuditi. *Slobodna Dalmacija* (Split), 20. prosinca 1996.

Republiku Srpsku Krajinu, kao i usporedna održavanja prijevremenih izbora za zagrebačku Gradsku skupštinu povodom promjene teritorijalno-upravnoga statusa grada Zagreba. Usto, izborna kampanja 1995. odvijala se u okolnostima znatnih teškoća i zastoja u tranzicijskim procesima. Te su se teškoće i zastoji „ponajprije očitovale u snažnim tendencijama političkog autoritarizma te uvođenja političkoga i ‘divljeg’ umjesto poduzetničkog kapitalizma, što je pridonijelo propasti mnogih tvrtki i posljedičnom velikom povećanju broja nezaposlenih i drugih socijalno ovisnih skupina stanovništva“.²² Prijevremeni parlamentarni izbori bili su ujedno i prvi politički test za HSP-1861.

Rezultati anketnih istraživanja javnog mnijenja, koje je ueči izbora na 1144 ispitanika proveo Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu, pokazali su da 1% ispitanika planira dati svoj glas državnoj listi HSP-1861 za Sabor.²³ Unatoč tome, Paraga, koji je bio nositelj državne liste, tijekom kampanje je samouvjereno govorio da je njegova stranka izašla na izbore „jer želi srušiti HDZ, jer želi pobijediti“, tvrdeći da sumnja u regularnost izbora, odnosno krađu glasova od strane vladajućeg HDZ-a.²⁴ Ocijenio je da u poštenoj utakmici HSP-1861 može ući u Sabor, a ako se to ne dogodi, da će znati i bez saborskih mandata boriti se „za interese hrvatskog naroda“.²⁵ Nastupalo se pod izbornim sloganom „Vrijeme je za smjenu – HSP 1861 na scenu“.²⁶ U izbornoj kampanji naglašavalo se sudjelovanje u Domovinskome ratu osnivanjem Hrvatskih obrambenih snaga (HOS) od strane Parage, antikomunizam, poštenje, dosljednost i nepotkupljivost, držeći to odlikom pravaštva, te je napravljen potpuni otklon od ustaške simbolike. Izborna obećanja odnosila su se na denacionalizaciju, reviziju pretvorbe i privatizacije, razdvajanje države od stranke i vraćanje dostojanstva Saboru koji bi trebao biti središte hrvatske politike.²⁷ Vodila se poprilično prljava kampanja u kojoj se željelo diskreditirati predsjednika Tuđmana i HDZ te Đapića i HSP, a glavni komunikator kampanje HSP-1861 bio je Paraga koji je vodio dosta personaliziranu kampanju. Tako je, primjerice, Paraga za Tuđmana tvrdio da se „pokriven kvazidemokratskim institucijama, pretvorio u Franju Tahija“, kao i: „Tuđman je Hrvatsku razorio iznutra, odobrio pljačku u gospodarstvu, uveo nas u rat protiv BiH, zbog čega smo izgubili potporu Njemačke, i gurnuo u ruke Amerike“, dok je za Đapića tvrdio da je „provokator, podmetnuta krtica HDZ-a koja je dobila zadatak stvoriti prirepak HDZ-a, stranku kojom će manipulirati HDZ“.²⁸ Kritizirao

²² LALIĆ I KUNAC 2010: 12-13; ŽUPANOV 2002.

²³ ČULAR I BLANUŠA 2001: 297.

²⁴ ROHAČEK 2009: 125.

²⁵ Dosljedni i nepotkupljivi. *Večernji list* (Zagreb), 23. listopada 1995.

²⁶ Na scenu – HSP 1861!. *Glas Podravine i Prigorja* (Koprivnica), 27. listopada 1995.

²⁷ Dosljedni i nepotkupljivi. *Večernji list* (Zagreb), 17. listopada 1995.

²⁸ ROHAČEK 2009: 122-124.

je to što je Tuđman nositelj državne liste HDZ-a, smatrajući to izbornom prevarom i kršenjem Ustava, argumentirajući kako se zloupotrebljava institucija predsjednika Republike stavljajući se na listu onih koji trebaju biti nositelji zakonodavne vlasti.²⁹ Negativan odnos prema Tuđmanu i Đapiću bio je kontinuitet Paragine pravaške politike. Smatrao je i da Hrvatska u međunarodnim odnosima oslonac mora tražiti u Njemačkoj, Austriji, Mađarskoj te Bugarskoj i Albaniji.³⁰ Osim HSP-a, u ocjeni ostalih oporbenih stranaka zabilježen je negativan odnos prema Hrvatskoj socijalno-liberalnoj stranci (HSLS), s tvrdnjom da su odbili Paragin prijedlog o zajedničkoj državnoj listi oporbenih stranaka, smatrajući da se tako nije uspjela prevladati vlastita sebičnost za interes demokracije.³¹ U većinskom segmentu izbora, gdje se biralo 28 saborskih zastupnika, HSP-1861 nije istaknuo kandidature, ali je u nekim izbornim jedinicama podržao kandidate oporbenih lista. Takvu je odluku Paraga opisao vlastitim žrtvovanjem radi uspjeha oporbene koalicije: „Naša zasluga se nalazi u našoj žrtvi. Da smo htjeli zadržati makar jednoga svoga kandidata, ostalih šest stranaka se ne bi dogovorilo“.³² Državna lista HSP-1861 osvojila je 31 530 glasova, odnosno 1,30%, dok su u posebnoj izbornoj jedinici za dijasporu osvojena 1562 glasa, odnosno 1,45%.³³ Budući da je za ulazak u Sabor izborni prag iznosio 5% za pojedinačne liste, bilo je jasno da Paraga nije ponovno izabran za saborskog zastupnika. Rezultate izbora ipak nije smatrao toliko lošim za stranku s obzirom na situaciju i da ih nije bilo dvije godine na političkoj pozornici, držeći da su na izborima „najviše profitirali komunisti“, čime se još više učvrstila „boljševička vlast“, aludirajući najvjerojatnije na vladajući HDZ.³⁴

Pored izbora za Sabor, pravaši su bili na suprotnim stranama tijekom i nakon izbora za zagrebačku Gradsku skupštinu. Među sedam stranaka oporbe u koaliciji koje su pobijedile u Zagrebu bio je i HSP-1861 s jednim osvojenim mandatom koji je pripao Ani Abdel Malik.³⁵ Štoviše, Paraga je u javnosti samouvjerenio tvrdio da bez njegove inicijative ne bi ni došlo do suradnje oporbenih stranaka. Međutim, inicijativa je dolazila i od strane drugih oporbenih prvaka od kojih nisu svi imali istovjetan utjecaj.³⁶ Ideološko-političke razlike između okupljenih stranaka tada

²⁹ Izborna komisija bez nadzora oporbe. *Vjesnik* (Zagreb), 14. listopada 1995.

³⁰ ROHAČEK 2009: 125.

³¹ Paraga nositelj liste. *Vjesnik* (Zagreb), 5. listopada 1995.

³² Dosljedni i nepotkupljivi, *Večernji list* (Zagreb), 23. listopada 1995.

³³ https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/parlament/1995/rezultati/1995_Rezultati_Sabor_zastupnicki_dom.pdf (posjet 5. 3. 2020)

³⁴ Paraga: I nije toliko loše. *Vjesnik* (Zagreb), 31. listopada i 1. studenoga 1995.

³⁵ U koaliciji bili su još i: SDP, HSLS, HSS, HNS, Hrvatski nezavisni demokrati i Akcija socijal-demokrata Hrvatske.

³⁶ KASAPOVIĆ 1998: 102.

su stavljene u drugi plan iz taktičkih razloga jer se željelo pobijediti HDZ, što je bio zajednički cilj svih stranaka. Prema pisanju Zdravka Tomca, nakon održanih zagrebačkih izbora, na jednom službenom sastanku Tuđmana je prilično ljutilo to što SDP može s Paragom, ali ne i s HDZ-om.³⁷ HSP je svojim dvama mandatima sudjelovao u HDZ-ovu opstruiranju rada prve konstituirajuće sjednice Gradske skupštine, nakon čega je Vlada sve odluke s te sjednice proglasila nevrijedećima, a predsjednik Tuđman ubrzo nakon toga – držeći pobjedničku koaliciju neprirodnom, sastavljenu od stranaka krajnje ljevice do krajnje desnice koje rade protiv interesa i stabilnosti hrvatske državnosti i u skladu s ovlastima koje je imao – odbijao je potvrditi kandidate oporbe koja je tada pobijedila na gradskim izborima za gradonačelnika Zagreba i župana Zagrebačke županije, što je dovelo do tzv. Zagrebačke krize.³⁸ S istraživačkoga gledišta, iako se HSP-1861 poistovjećivao s Paragom, on nije uvjetovao da bude na zagrebačkoj izbornoj listi, za razliku od, primjerice, Đapića koji je izabran s liste HSP-a za zastupnika u zagrebačkoj skupštini. Razlog je taj što je možda Paraga imao veće ambicije. Naime, njegova stranka predložila ga je za zagrebačkoga gradonačelnika, međutim, u konzultacijama s drugim pobjedničkim strankama taj prijedlog nije prihvaćen.³⁹ Tijekom trajanja Zagrebačke krize Ana Abdel Malik je zbog sukoba s Paragom napustila HSP-1861, zadržavši pritom osvojen skupštinski mandat. Takav će postupak Paraga pripisati političkoj korupciji, smatrajući da se tako formalno-pravno htjelo izbaciti njegovu stranku kao aktera iz pobjedničke zagrebačke koalicije.⁴⁰ S druge strane, prema Tomčevu pisanju, do razlaza s Paragom došlo je zbog odnosa prema internacionalizaciji (što je želio Paraga – op. a.) ili neinternationalizaciji Zagrebačke krize jer je Hrvatska u to vrijeme trebala biti primljena u Vijeće Europe.⁴¹ Drugim riječima, Paraga je kao predsjednik jedne od pobjedničkih stranaka u Zagrebu tada bio protiv primanja Hrvatske u Vijeće Europe sve dok se ne riješi Zagrebačka kriza, dok je Tomac iz SDP-a, koji je u to vrijeme obnašao dužnost predsjednika zagrebačke Gradske skupštine, uz suglasnost svih skupština iz pobjedničke koalicije, među kojima je bila i Abdel Malik iz HSP-1861, poslao službena pisma Vijeću Europe u kojima je tražio da se Hrvatsku primi u navedenu organizaciju bez obzira na krizu vlasti u Zagrebu.⁴² Na kraju su se Malik, kao i Josip Manolić i njegova frakcija Hrvatskih nezavisnih demokrata priklonili HDZ-u i HSP-u.⁴³

³⁷ TOMAC 1997: 23.

³⁸ Isto; KASAPOVIĆ 1998.

³⁹ TOMAC 1997: 41.

⁴⁰ Za što se bori HSP 1861. *Glas Podravine i Prigorja* (Koprivnica), 29. listopada 1999.

⁴¹ TOMAC 1997: 77; Oporbu na pretres. *Slobodna Dalmacija* (Split), 29. rujna 1996.

⁴² Vidi pisma Zdravka Tomca u: TOMAC 1997: 141-143.

⁴³ Isto: 261-262.

Populističko djelovanje i izborna kampanja za Sabor 2000.

Odnos Tuđmana i Parage bio je i dalje u kontinuitetu kritike i animoziteta. Tuđman je Paragu čak nazivao višestrukim špijunom.⁴⁴ Paraga je na to odgovarao podnošenjem kaznene prijave protiv Tuđmana Međunarodnom kaznenom sudu za bivšu Jugoslaviju (MKSJ) zbog podjele i agresije na BiH, optužujući njega i suradnike za ubojstvo zapovjednika HOS-a u Hercegovini, generala Blaža Kraljevića.⁴⁵ Međutim, Paraga je smatrao i da predsjednik SDP-a Ivica Račan mora snositi odgovornost za rat, odnosno podjelu BiH i da bi se s Tuđmanom zajedno trebao naći na optuženičkoj klupi na MKSJ-u jer da ima obavijesti o tome kako je Tuđman o svemu obavještavao Račana.⁴⁶ Prvi ozbiljan spor u odnosima Hrvatske i MKSJ-a dogodio se krajem kolovoza 1999. Tada je predsjednica MKSJ Gabrielle Kirk McDonald prijavila Hrvatsku Vijeću sigurnosti Ujedinjenih naroda zbog nesuradnje u istrazi o vojnim operacijama *Bljesak* i *Oluja* i zbog neizručenja Mladena Naletilića. Reakcija HSP-a na takav postupak, očekivano, bila je burna. Đapić je istaknuo da suradnja s MKSJ-om nije sporna, ali da je bezuvjetna suradnja u kojoj se dovodi u pitanje Domovinski rat te operacije *Bljesak* i *Oluja* opasnost za hrvatske nacionalne interese.⁴⁷ Nadalje, naglasio je: „Ako bi došlo do daljnjeg, eventualnog izručenja hrvatskih generala haškom sudu, tada bi, na temelju i u sklopu Ustava, HV, hrvatske Oružane snage, dakle ne izuzimajući vrhovnika, trebale poduzeti sve mjere kako bi se zaštitila hrvatska cjelovitost i suverenitet“.⁴⁸ Takva izjava izazvala je nezadovoljstvo u dijelu javnosti. Vlado Gotovac smatrao je da se time poziva na državni udar.⁴⁹ Identično su razmišljali i Hrvatski helsinški odbor i Hrvatski pokret za demokraciju i socijalnu pravdu te su pozvali Sabor i pučkoga pravobranitelja da pokrenu postupak zabrane HSP-a pred Ustavnim sudom zato što stranka svojim djelovanjem poziva na rušenje ustavnoga poretka Hrvatske. Pored toga, naglasili su i da Đapićeva stranka, i bez najnovijega ispada, otvoreno upotrebljava simboliku iz neslavne fašističke epizode nacionalne povijesti, Pavelića i njegova Ustaškoga pokreta, što je u suprotnosti s hrvatskim Ustavom.⁵⁰ Zabranu HSP-a tražio je i HSP-1861, čiji je predsjednik Paraga također smatrao da Đapić poziva na vojni udar, čime je počinio kazneno

⁴⁴ ROHAČEK 2009: 169.

⁴⁵ VESELINOVIĆ 2016: 92-93.

⁴⁶ Paraga: I Račan mora u Haag. *Novi list* (Rijeka), 16. travnja 1999.

⁴⁷ HRT Vijesti (arhiva), 3. rujna 1999. <http://www.hrt.hr/arhiv/99/09/03/STR.html> (posjet 24. 11. 2015)

⁴⁸ Isto, 8. rujna 1999. <http://www.hrt.hr/arhiv/99/09/08/STR.html> (posjet 24. 11. 2015)

⁴⁹ Isto, 6. rujna 1999. <http://www.hrt.hr/arhiv/99/09/06/STR.html> (posjet 24. 11. 2015)

⁵⁰ Vidović i Supek pozvali Sabor i Klarića da pokrenu zabranu HSP-a. *Vjesnik* (Zagreb), 14. rujna 1999.

djelo veleizdaje. Paraga je držao kako se Đapić svojim govorom „izjednačio s vođama kninske pobune iz 1991, koji su pozivali na rušenje ustavnog poretka Republike Hrvatske, što je dovoljan razlog za zabranu te stranke koja svojim neofašističkim simbolima, kao i sustavnim zastrašivanjem građana nanosi neopisivu štetu Republici Hrvatskoj i njenim građanima“, nazivajući ga „HDZ-ovim Pinokijom, jebivjetrom, dezterterom i ratnim profiterom“ te optužujući hrvatsku vlast da ga je stvorila u svojem inkubatoru.⁵¹

Dejtonski mirovni sporazum bio je razočarenje za Paragu, prema kojemu je BiH bila podijeljena, smatrajući ga političkom pobjedom Miloševića i porazom Tuđmana koji su zajedno u Karadževiću dogovarali razmjenu teritorija i stanovništva, a HSP-1861 bio je jedna od 13 stranaka i udruga koje su početkom prosinca 1995. održale zajednički prosvjed u Splitu tražeći da Sabor spriječi potpisivanje Dejtonskoga mirovnog sporazuma.⁵² Paragino dosljedno zalaganje za cjelovitu BiH pokazuje i zahtjev iz srpnja i listopada 1997. Ustavnom sudu BiH u Sarajevu za ocjenu ustavnosti Dejtonskoga mirovnog sporazuma, smatrajući da on „predstavlja grubu povredu Ustava Bosne i Hercegovine jer vodi raspadu državnog integriteta i nestanku Bosne i Hercegovine“. Tražila se i ocjena ustavnosti zbog Sporazuma o specijalnim paralelnim odnosima između Savezne Republike Jugoslavije (SRJ) i Republike Srpske, zaključka Narodne skupštine Republike Srpske o neprihvatanju izbjeglica nesrpske nacionalnosti i „odluke“ Predsjedništva Bosne i Hercegovine o dvojnog državljanstvu, kao i zahtjev da se ponovno osnaži zabrana rada Srpske demokratske stranke u BiH nakon rješenja Vrhovnog suda Bosne i Hercegovine iz 1992. Ustavni sud BiH donio je odluku kojom je odbacio sve zahtjeve. Kada je riječ o Dejtonskom mirovnog sporazumu, Ustavni sud BiH isticao je „da je Ustav Bosne i Hercegovine donesen kao Aneks IV Općem okvirnom sporazumu za mir u Bosni i Hercegovini. Iz tog proizlazi da ne može postojati sukob i mogućnost spora između tog Sporazuma i Ustava Bosne i Hercegovine. Ustavni sud također nije nadležan da ocjenjuje ustavnost Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini u odnosu na Ustav Republike Bosne i Hercegovine jer je ovaj Sud ustanovljen prema Ustavu Bosne i Hercegovine sa isključivim zadatkom da podržava ovaj ustav“.⁵³ Odbijene zahtjeve od Ustavnog suda BiH zajedno su tražili HSP-1861 i sestrinska stranka u BiH koja je nosila naziv Bosansko-hercegovačka stranka prava 1861 (BHSP-1861), čiji je predsjednik bio Vlado Musa. I sâm naziv Paragine stranke u BiH koja je naglasak stavljala na državnome, a ne nacionalnome imenu može se protumačiti kao zalaganje za građansku i jedinstvenu državu BiH bez postojanja ikakvih entiteta.

⁵¹ Paraga smatra Đapića veleizdajnikom. *Novi list* (Rijeka), 10. rujna 1999; HSP nanosi neopisivu štetu Hrvatskoj. *Novi list* (Rijeka), 17. rujna 1999.

⁵² VESELINOVIĆ 2019: 235.

⁵³ http://www.ustavnisud.ba/dokumenti/_bs/u-7-97-12105.pdf (posjet 5. 5. 2020)

Godine 1997, kada su održani predsjednički izbori, Paraga je u ime HSP-1861 podnio Ustavnom sudu, između ostalog, i prijedlog za provođenje postupka nadzora nad ustavnošću i zakonitošću izbora za predsjednika Republike u vezi s Tuđmanovom kandidaturom. Argumentacija je uključivala navod da je Tuđman dvaput bio predsjednik Republike, 1990. i 1992. Međutim, Ustavni sud je to odbacio činjenicom da je Tuđman na temelju amandmana LXXIII. postao predsjednikom Republike Hrvatske 25. srpnja 1990, dakle prije donošenja Ustava Republike Hrvatske pa se taj Ustav nije mogao odnositi na to razdoblje i Tuđman je mogao istaknuti svoju predsjedničku kandidaturu 1997.⁵⁴ Paraga je smatrao da Tuđmanov režim vodi samoubilačku politiku koja državu vodi u propast. „Tonemo u diktaturu, bez pravog višestranačja, slobode medija, ljudskih prava i neovisnog sudstva, naglašavajući da govoriti objektivno u Hrvatskoj znači otvoreno govoriti o općoj apatiji, demoralizaciji, rasulu. Zapravo, čak i o unutarnjoj okupaciji vladajuće oligarhije: političkoj, gospodarskoj, kulturnoj, duhovnoj i moralnoj. S opstankom Tuđmanove vlasti Hrvatska svaki dan tone sve dublje. Usudio bih se reći da je ta okupacija gora od velikosrpske, od koje smo se oslobodili. Hrvatska se pretvorila u vlasništvo političke oligarhije koja misli samo na svoj interes“.⁵⁵ Time je bio vidljiv Paragin antagonizam prema vladajućoj eliti koja je zla i ukrala narodu državu. Štoviše, Paraga je držao da je jedna od temeljnih zadaća njegove pravaške stranke povratak „izvorne hrvatske suverenosti hrvatskome narodu. Držimo da je danas ta suverenost oteta, izvan je dosega hrvatskog naroda. Najbolji primjer za to je Sabor koji ovakav kakav je i ne treba postojati. O tome se danas apsolutno ne može govoriti. Jedna uska manjina otela je sve narodu... O tome nemaju pojma moji kolege iz opozicije“.⁵⁶ Držao je da je Zapad – misleći pri tome na Europsku uniju i Sjedinjene Američke Države (SAD) – trebao spriječiti Tuđmanov novi izbor za predsjednika Republike ponavljajući kritiku na njegov način vladanja: „Tuđmanova politika ispisala je najcrnje stranice hrvatske suverenosti jer je dovela do iseljenja nekoliko milijuna ljudi, a srpska strana ne bi mogla napraviti genocid da nije imala podršku u ovom režimu“.⁵⁷ Time je kontinuirano izjednačavao Tuđmana i Miloševića. Godine 1998. Paraga je internacionalizirao svoju kritiku prema Tuđmanu i stanju u državi u SAD-u u kojem je boravio mjesec dana na poziv Odbora za nacionalnu sigurnost. U američkome Kongresu govorio je o stanju demokracije u Hrvatskoj. Rezultat toga bila je Rezolucija 375 koju je 12 istaknutih američkih kongresnika predložilo američkom Parlamentu i u kojoj su se, među ostalim, zahtijevale demokratske reforme, sloboda medija i

⁵⁴ MARKOVIĆ 2009: 1159-1160.

⁵⁵ ROHAČEK 2009: 160.

⁵⁶ Isto: 192.

⁵⁷ Paraga: Tuđmanova politika Hrvatsku dovodi do izolacije. *Novi list* (Rijeka), 26. srpnja 1997.

poštovanje trodiobe vlasti, kao i pismo predsjedniku Clintonu u kojem stoji da je Hrvatska autokratska država.⁵⁸

Manihejsko poimanje politike najbolje se vidjelo na lokalnim izborima 1997. U zagrebačkome izbornom letku HSP-1861 stajao je poziv obespravljenim biračima, hrvatskim građanima, radnicima i seljacima, intelektualcima, nezaposlenima, umirovljenicima, mladeži i studentima, majkama i očevima, hrvatskim braniteljima i invalidima Domovinskog rata da je 13. travnja 1997. njihov dan, „dan kada se možete odlučiti između dobra i zla“.⁵⁹ Zlo je identificirano u elitama, dok HSP-1861 predstavlja dobro. Isticao se i antikomunizam: „srušen je komunizam, ali ne i komunisti, naprotiv, komunisti su postali kapitalisti, a nas optužuju da smo fašisti. Sram ih bilo!“.⁶⁰ U konačnici naglašavalo se da je HSP-1861 „spremna stati na čelo opljačkanog hrvatskog naroda u borbi za slobodu, demokraciju i pravdu – trebamo samo vaše glasove“.⁶¹ Obećano je da će HSP-1861 vratiti „Zagreb Zagrepčanima“, a „Hrvatsku Hrvatima“.⁶² Tako je, pored tradicionalnog i povijesnog pravaškog nacionalizma, bio vidljiv i regionalni patriotizam. U Zagrebu je na izborima za skupštinu osvojeno 8509 glasova, odnosno 1642 glasa manje od konkurentskog HSP-a.⁶³ S druge strane, na istovremenim izborima za Županijski dom Sabora stranka je s Paragom kao nositeljem izborne liste u Zagrebu dobila 10 616 glasova.⁶⁴ Najbolji izborni rezultat na lokalnim izborima 1997. ostvaren je u Općini Otok u Splitsko-dalmatinskoj županiji, gdje je osvojeno šest vijećničkih mandata: Dušan Jukić, Mladen Porobija, Stipe Vladova, Duško Kamber, Mirko Vojkić i Stipe Katić-Jurela.⁶⁵

Kada je riječ o pravima nacionalnih manjina, može se smatrati da je djelomično došlo do evolucije. Paraga je podržavao povratak Srba koji su, prema njemu, morali imati sva prava, ali nije želio da nakon mirne reintegracije Podunavlja budu većina „jer to nikada nisu bili“.⁶⁶ S druge strane, bio je kritičan prema hrvatskoj tužbi Međunarodnom sudu u Den Haagu za genocid protiv SRJ. Smatrao je da je tužba pravni i politički promašaj koji vladajući žele iskoristiti isključivo zbog

⁵⁸ ROHAČEK 2009: 227-229.

⁵⁹ OPSS, Izborni letak HSP-1861.

⁶⁰ Isto.

⁶¹ Isto.

⁶² Isto.

⁶³ https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/lokalni/1997/rezultati/1997_2_Rezultati_zupanijske_skupstine_21_Grad_Zagreb.pdf, (posjet 5. 3. 2020)

⁶⁴ https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/parlament/1997/rezultati/1997_3_Rezultati_Sabor_zupanijski_dom.pdf (posjet 5. 3. 2020)

⁶⁵ https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/data/lokalni/1997/rezultati/1997_1_Rezultati_gradska_opcinska_vijeca_17_Splitsko-dalmatinska.pdf (posjet 5. 3. 2020).

⁶⁶ ROHAČEK 2009: 162.

dnevnopolitičkih probitaka uoči izborne kampanje za parlamentarne izbore. Sumnjao je u uspjeh tužbe zato što je, prema njegovu uvjerenju, agresiji na Hrvatsku prethodio sastanak predsjednika Tuđmana i Miloševića u Karadorđevu, gdje se, kako je držao, dogovorila agresija i podjela BiH. Stoga je ocijenio kako sud može zaključiti da je agresija na Hrvatsku ustvari bila dogovoreni rat između Hrvatske i Srbije. „Nakon otvaranja Pandorine kutije zla iz Karadorđeva krajnje je neuvjerljivo, pa čak i sarkastično tvrditi da je Hrvatsku napao njezin saveznik s kojim je četiri mjeseca prije dogovorena podjela BiH. Stoga bi se na sudu lako moglo ustanoviti da su i Tuđman i Milošević ratni agresori na području bivše Jugoslavije“.⁶⁷ Podnošenje tužbe ocijenio je kao još jedan „pucanj u prazno“, istaknuvši da njezinim procesuiranjem hrvatska Vlada može biti „uhićena u zamku koju je sama stvorila provođenjem svoje nedemokratske politike“.⁶⁸ Međunarodni sud u Haagu je u konačnici 3. veljače 2015. odbacio hrvatsku tužbu, kao i srbijansku protutužbu, s argumentacijama da su tijekom rata u Hrvatskoj počinjeni zločini protiv Hrvata i Srba, međutim, nije utvrđeno postojanje namjere genocida.⁶⁹ Paraga je tijekom djelovanja podnio i kaznenu prijavu protiv Josipa Manolića jer je smatrao kako postoji osnovana sumnja da je trovao Alojzija Stepinca: „u vremenskom razdoblju od listopada 1946. do početka prosinca 1951. godine u KPD Lepoglava, oni pod I) sustavno trovali Zagrebačkog nadbiskupa za vrijeme izdržavanja zatvorske kazne, a onaj pod II) iste poticao, pomagao i prikrivao njihovu djelatnost nakon čega je došlo do smrti kardinala Alojzija Stepinca 10. veljače 1960. kao posljedice istog trovanja“.⁷⁰ Pored navedenog, Paraga je u ime HSP-1861 podnio i kaznenu prijavu protiv Vinka Sindičića zbog ubojstva hrvatske emigrantske obitelji Ševo.⁷¹

Iznimno je kritičan Paraga bio prema braniteljskim udrugama. Smatrao je da one ulaze u politiku kako bi održavale HDZ na vlasti, držeći da je riječ „zapravo, o snažnoj dodatnoj militarizaciji hrvatskog društva. U neku ruku, povijest nam se, obzirom na bivši sustav, ponavlja kao farsa. Tada smo imali SUBNOR, a sada je, od strane HDZ-a, stvoren jedan pandan toj organizaciji. Cilj novoga Subnora je nastavak i održavanje hadezeovske strahovlade u ovoj zemlji. Isticao je kako dragovoljačke udruge funkcioniraju na krovnom principu. One u svom članstvu objedinjuju saborske zastupnike ili dužnosnike u izvršnoj vlasti, bez

⁶⁷ Promašaj i politički nonsens. *Novi list* (Rijeka), 7. srpnja 1999.

⁶⁸ Tužba protiv SRJ – promašaj. *Slobodna Dalmacija* (Split), 7. srpnja 1999.

⁶⁹ Haaški sud odbacio tužbu Hrvatske i srpsku protutužbu. *Večernji list* (Zagreb), 3. veljače 2015. <https://www.vecernji.hr/vijesti/u-haagu-presuda-za-genocid-987626> (posjet 5. 3. 2020)

⁷⁰ OPSS, Kaznena prijava HSP 1861 protiv Josipa Manolića zbog trovanja kardinala Alojzija Stepinca, Zagreb, 20. svibnja 1998.

⁷¹ Paraga: „Sindičić ubio troje hrvatskih emigranata!“. *Glas Slavonije* (Osijek), 7. kolovoza 1999; Kaznena prijava protiv Vinka Sindičića. *Novi list* (Rijeka), 7. kolovoza 1999.

obzira na njihovu stranačku pripadnost ili razinu vlasti. Svi oni, dakle, potpadaju pod jedinstvenu komandu. Kroz nju se vrši koncentracija političkih snaga za istjeravanje određenih političkih interesa efikasnije nego kroz stranačka tijela, gdje postoje razilaženja, konfrontacije ili različita neslaganja. Oni moraju djelovati jedinstveno. Kada je pokojni Šušak htio progurati neke svoje zamisli nije na Markov Trg pozvao HDZ Črnomerca, već Liovićevu HVIDRU. Odjednom su, dakle, svi na okupu i postaju realna prijetnja bilo Vladi bilo nekom drugom objektu pritiska⁷². Nadalje, smatrao je da su udruge stranački instrumentalizirane jer režimu „trebaju sve ove poslušničke udruge. Sve se one registriraju uz suglasnost MORH-a, a žive na državnom proračunu. Dečak, Borković ili Merčep služe u svrhu očuvanja hadezevske vlasti a sve što nije pod tom kapom, zabranjuje se. U tom bi smislu svakako trebalo razmotriti i stav sadašnjih HDZ-ovih partnera u opoziciji, predvođenih SDP-om, naime, kako su oni odgovorili na pojačanu militarizaciju Hrvatske i uspostavu normalnog civilnog društva. Gdje je bila hrvatska ljevica sve ovo vrijeme? Zašto nisu reagirali kada su nas hapsili i zabranjivali? Oni su, zapravo, nanovo instalirali hrvatsku šutnju kao instrument političkog djelovanja. Da je naša današnja ljevica poput, recimo, slovenske, gdje bi nam bio kraj? Ovako ćemo mi Slovence još dugo, dugo vremena promatrati dalekozorom. Mi smo stranka s antitotalitarnim predznakom, a moram reći da su stranke šestorke svojim ponašanjem zapravo blagoslovile militarizaciju i daljnju autoritarizaciju hrvatskog društva. Nejasno mi je zašto se SDP, kao predvodnik te opozicije, nije suprotstavio još prije par godina kada je Liović izvodio Hvidru na Markov trg. Kao što mi je nejasno zašto su sada pristali na desetu izbornu jedinicu, onu za dijasporu, kada je jasno što to znači. Sve to potkopava proces demokratizacije Hrvatske. Te su stranke, zato, po mom mišljenju partneri HDZ-a a ne njegovi stvarni protivnici⁷³. Naglašavao je da su sve dragovoljačke organizacije „u debeloj zabludi ako misle da će živjeti od privilegija i beneficija. Obrana Hrvatske, u kojoj su sudjelovali njihovi članovi, je ustavom propisano pravo i dužnost svakog građanina bez obzira na vjeru, naciju ili kakvu drugu pripadnost. Ovdje se izgrađuje jedan nakaradan sustav, oni naime traže dionice, sudjelovanje u upravama, u kreiranju državne politike, itd. Neki izmišljaju invaliditete. Treba ih biti sram i pred narodom i pred budućim generacijama. Ratni veterani i invalidi mogu se okupljati kao prijatelji i poznanici, suborci, ali ne mogu uzimati ovu ulogu i koristiti je za stjecanje povlastica. Ne govorim, naravno, o invalidima koji doista ne mogu raditi, njih treba doživotno zbrinuti. Svi drugi, obavili su svoju dužnost i u tome nema ništa posebno, kao što nema

⁷² Objavljujemo cenzuriran i neobjavljen autoriziran intervju koji je predsjednik HSP-a 1861 Dobroslav Paraga dao za *Feral Tribune*. Intervju je trebao biti objavljen 28. lipnja 1999. <http://www.hsp1861.hr/vijesti/990628ft.htm> (posjet 5. 5. 2020)

⁷³ Isto.

ništa posebno u činjenici da netko tko je zaposlen ide svaki dan na posao“.⁷⁴ U konačnici, isticao je da braniteljske udruge „mogu biti vrlo upotrebljive, pošto su na platnom spisku režima, i vrlo, vrlo opasne. Dovoljno je da im netko samo priprijeti zatvaranjem slavina, prestankom dotoka novca, i one prestaju postojati. Samim tim obavezane su dakle na bezuvjetnu poslušnost. Ako bi se kao konkretni zadatak ukazala, primjerice, eliminacija gradonačelnika trećeg po veličini grada u zemlji, Rijeke, onda bi oni to i izveli. Moram reći da to više nije antidemokratsko ponašanje. To je ponašanje razbojničko! U svom slučaju se radilo o pozivu na ubojstvo, o pozivu na linč. Ovdje nisu u pitanju jedan Kandare, ili jedan Đapić kao lutke na koncu, već se radi o sustavu. Iza njih stoji vlast. Kada oni iza sebe ne bi osjećali stalnu nazočnost batine vlasti, bili bi otpremljeni na odlagalište za politički otpad. Događaji u Rijeci bili su, zapravo, parodija Mussolinijeva marša na Rim“.⁷⁵ Tako je Paraga kao osnivač i vrhovni zapovjednik HOS-a ukazivao na politiku braniteljskih udruga. Međutim, u takvim kritikama bio je sâm na političkoj pozornici, pogotovo onoj nacionalističkoj i braniteljskoj.

Dana 21. prosinca 1998. u Zagrebu je održana sjednica Središnjeg odbora HSP-1861. Na njoj je Paraga podnio izvješće o stranci i Hrvatskoj te je nakon toga medijima upućen proglas. Stranački proglasi bili su oružje prema medijima. Sadržaj proglasa prikazivao je temeljne stranačke programatske odrednice koje su bile izražene u 22 točke. Tako se u proglasu tražilo od pravosudnih tijela Paragin povratak na čelo HSP-a, povratak pet saborskih mandata stranci, kao i financijsku odštetu iz državnog proračuna. Prosvjedovalo se protiv „medijske blokade koju nepisanim tihim konsenzusom provode Franjo Tuđman i Ivica Račan u svojim medijima, držeci HSP-1861 i Dobroslava Paragu u ‘medijskom getu’“, tražeci slobodu medija i pravo pristupa stranke svim tiskovnim i elektroničkim medijima u državi. Uputila se kritika Tuđmanu „zbog antiameričke i prorúske politike savezništva sa sovjetskim komunistima“. Zahtijevalo se od Sabora da odbije ratifikaciju međunarodnih sporazuma koje je s Rusijom u ime Hrvatske potpisao predsjednik Tuđman. Zatim, prosvjedovalo se protiv ugroženog državnog i nacionalnog hrvatskog suvereniteta, državnog proračuna za 1999. jer je premalo financijskih sredstava namijenjeno socijalnoj zaštiti, zdravstvu i iniciranju novih radnih mjesta, kao i protiv diskriminacije jer nezaposleni nisu dobili božićnicu. Tražilo se „smanjenje broja policijskog sastava, sastava specijalne policije, kao i ukidanje Prvog gardijskog zdruga, a racionalizirana financijska sredstva preusmjeriti u nova radna mjesta za nezaposlene i osiromašene radnike“.⁷⁶ U tome se HSP-1861 razlikovao od HSP-a.⁷⁷ Od vladajućih zahtijevalo se da se PDV smanji s 22% na 11, a da se

⁷⁴ Isto.

⁷⁵ Isto.

⁷⁶ <http://www.hsp1861.hr/vijesti/990304.htm> (posjet 3. 3. 2020)

⁷⁷ VESELINOVIĆ 2019.

porez na dječju odjeću i hranu te knjige, kruh i mlijeko snizi na 1%. Uputila se i kritika Crkvi i nadbiskupu Josipu Bozaniću koji je pozvan „da se solidarizira sa hrvatskim narodom: 50 milijuna njemačkih maraka koje je Borislav Škegro isisao putem PDV-a od poreznih obveznika, time i od vjernika, a koje je Franjo Tuđman uplatio u prosincu ove godine kao prvu tranšu konkordata između R. H. i Vatikana rimokatoličkoj Crkvi u Hrvata na njen žiroračun, neka se vrate i podijele vjernicima, sirotinji, beskućnicima i nezaposlenicima, djeci i starim, nemoćnim osobama. Neka se grijeh struktura ne pretvori i u ‘grijeh Crkvenih struktura’“! Nadalje, kritizirala se i oporba. Prosvjedovalo se protiv oporbenih političara iz redova liberalnih stranaka Vlade Gotovca i Dražena Budiše „koji su sramno pružili ruku bivšim eksponentima totalitarnog jugoslavenskog režima, drugovima Ivici Račanu, Zdravku Tomcu i drugima, crvenog režima čijeg su obojica poput tisuće drugih nevinih Hrvata bili zatvorenici savjesti“. S. O. im poručuje: „Gotovac i Dražene, sramite se!“, dok su smatrali da SDP nije socijaldemokratska stranka, već je ekvivalentna Stranci demokratskog socijalizma, nasljednici Jedinstvene socijalističke partije Njemačke, vladajuće komunističke stranke Istočne Njemačke. Kritiziralo se povećanje plaća saborskih zastupnika „jer dok drugovi i gospoda, drugarice i gospođe iz Sabora primaju 20.000 kuna Judinih škuda, gladni hrvatski narod jedva da prima 2.000 kuna, a umirovljenici 900 kuna, i to oni kojima se ‘posrećilo’. Mnogi posloprimci rade, a da uopće ne primaju plaću, što sličí robovlasničkom sustavu“. Kada je riječ o međunarodnim političkim odnosima, izrazila se podrška američkoj Vladi i vojsci koja je izvršila pravedne kaznene zračne napade na režim Sadama Huseina. Podržavalo se svrgavanje bagdaskih terorista, a istovremeno solidariziralo se s iračkim narodom u njegovoj težnji k slobodi i demokraciji. Podržavala se i većina u američkom Kongresu koja je željela smijeniti predsjednika Billa Clintona jer nije održao obećanje „o naoružavanju velikosrpskih žrtava Hrvata i Bošnjaka u vrijeme srpske invazije na Hrvatsku i BiH 1991. i 1992. godine, i jer je polukritički podržavao autokratsku vlast Predsjednika Republike Tuđmana, a Clintonova administracija je Daytonskim sporazumom sačuvala samo polovicu bivše republike BiH, dok je drugu polovicu ustupila Miloševićevom režimu“. Međutim, nakon napada NATO-ovih snaga na Beograd i SRJ, Paraga je uputio pismo podrške predsjedniku Clintonu.⁷⁸ U proglašenju je jednoglasno odlučeno da se na parlamentarnim izborima 2000. „neće ulaziti u predizbornu ili postizbornu koaliciju sa kriptosocijal-demokratima (SDP) i nacional-komunistima (HDZ)“.⁷⁹ Sadržaj proglašenja ocrtavao je temeljnu odrednicu HSP-1861 Ona se očitovala u isključivosti, odnosno zatvorenosti prema svih drugim političkim strankama, ali i principijelnosti jer se HSP-1861 predstavljao istinskom oporbenom stranku i predstavnikom naroda.

⁷⁸ <http://www.hsp1861.hr/vijesti/990304.htm> (posjet 3. 3. 2020)

⁷⁹ OPŠŠ, Proglas Središnjeg odbora Hrvatske stranke prava 1861, Zagreb, 21. prosinca 1998.

Unatoč isključivosti i radikalnoj kritici prema HDZ-u u javnosti i političkome djelovanju, prema svjedočanstvu Paragina bivšeg suradnika Gorana Jurišića, HSP-1861 pokušao je u tajnosti uspostaviti dijalog s HDZ-om i Tuđmanu ponuditi „posljednju priliku“ da se pokaje za grijeha prema hrvatskome narodu zbog ubojstva Paradžika i Kraljevića, otimanja HSP-a i neprovođenja lustracije. To se očitalo u sastanku između Jurišića, kojeg je Paraga opunomoćio da predstavlja delegaciju HSP-1861, i glavnog tajnika HDZ-a, Drage Krpine, koji je održan u 30. prosinca 1998. u središnjici HDZ-a. Na sastanku predani su zahtjevi Tuđmanu za vraćanje prava na zastupanje HSP-a Paragi i ukidanje medijske cenzure na HRT-u prema Paragi, argumentirajući da bi se time spriječila pobjeda SDP-a na parlamentarnim izborima. Prema Jurišićevu pisanju, Krpina je zahtjeve primio na znanje, pohvalivši Paragu zbog HOS-a, rekavši da će zahtjeve prenijeti Tuđmanu i smatrajući da SDP neće pobijediti na parlamentarnim izborima, već HDZ.⁸⁰ Time je Paraga vjerojatno pokušao iskoristiti loše Tuđmanovo zdravstveno stanje vjerujući da bi zbog bolesti mogao popustiti kada je u pitanju HSP. Međutim, zahtjevi nisu urodili plodom. Navedeni sastanak nekoliko se puta šturo spominjao i u *Hrvatskom pravu* u kojem se navodilo da je Krpina tada govorio kako je Tuđman 1990. želio HSP „pospremiti u jedan od zagrebačkih muzeja“. Autor jednog teksta bio je i Jurišić.⁸¹ Paraga je tako na sve moguće načine pokušavao riješiti pitanje oko prava na predstavljanje i zastupanje HSP-a, smatrajući da jedino ukidanjem medijske cenzure na HRT-u može postići politički uspjeh. Takvo stajalište bilo je djelomično opravdano iz razloga što je u to vrijeme, primjerice, Internet tek dolazio u hrvatsko društvo, a društvenih mreža na kojima se moglo predstavljati u javnosti nije ni bilo. S druge strane, Krpina u svojim publicističkim knjigama političke tematike koje se najviše bave HDZ-om ne spominje sastanak s Paragininim pravašima.⁸² To se može tumačiti na način da Krpina tome nije pridavao posebnu pozornost, ali i da je želio od javnosti sastanak držati u tajnosti.

Dana 27. veljače 1999. u Zagrebu je održan Drugi opći Sabor HSP-1861 koji je nazvan još i Trećim općim Saborom HSP-a na kojem je Dobroslav Paraga ponovno izabran za predsjednika stranke. Objavljen je proglas manje-više sličnog sadržaja kao što je bio onaj iz 1998. Od novosti zahtijevala se sudska odgovornost vodstva SDP-a zbog predaje oružja hrvatske Teritorijalne obrane u ruke Jugoslavenske narodne armije, kao i sudska odgovornost HDZ-a „zbog dopuštenja agresoru, krnjoj Jugoslaviji i Republici Srbiji, da u ratnim uvjetima agresije na

⁸⁰ JURISIĆ 2018.

⁸¹ MARIONETSKI OSJEČKI FRANKENSTEIN NASRNUO NA SVOGA POKROVITELJA „VIKTORA“ ŠEKSA!. *Hrvatsko pravu*, 30. siječnja 2007. <http://www.hsp1861.hr/vijesti2007-1/30012007-2.html>; vidi također: OTROVNE LAŽI MIRJANE KASAPOVIĆ. *Hrvatsko pravu*, 2. kolovoza 2012. <http://www.hsp1861.hr/vijesti2012-8/01082012-1.html> (posjet 4. 3. 2020)

⁸² KRPINA 2000; ISTI 2007.

domovinu iz Republike Hrvatske 1991. godine evakuiraju naoružanje RH-a u R BiH i Republiku Srbiju. Zbog toga vodstva SDP i HDZ trebaju pred sudbenom vlašću odgovarati zbog čina veleizdaje. Pozvalo se članstvo sindikata hrvatskih posloprimaca da smijene svoje sindikalne vođe koji osam godina nisu u stanju izboriti se za pravedna prava radnika. Vođa SSSH Davor Jurić se kompromitirao vezavši se otvoreno za SDP⁸³. Zahtijevalo se poništenje pretvorbe od 1990. do 1999, kao i denacionalizaciju od komunista nacionalizirane ili opljačkane privatne imovine od 1945. do 1990. Tražilo se pravo slobodnog i mirnog javnog okupljanja građana bez posebnog prijavljivanja policiji. U konačnici, pozvalo se hrvatske i bosansko-hercegovačke državljane „da svojim pravom na građanski neposluh izvrše javni pritisak na vlasti u Zagrebu i Sarajevu da se provede implementacija Daytonskog sporazuma kako bi Federacija BiH imala šansu preživjeti i zaživjeti, i jednog dana se proširiti na cijelu BiH, na oba entiteta“, uz poziv na ujedinjenje Hrvatske i BiH.⁸³

Uoči održavanja parlamentarnih izbora HSP-1861 zalagao se za promjene izbornog sustava, tražeći ukidanje D'Hondtove metode preračunavanja glasova u mandate, ukidanje izbornog praga od 5% i izračunavanje postotaka u Parlamentu za pojedinu stranačku listu prema stvarnom broju dobivenih glasova, zabranu prekrajanja izbornih granica u korist HDZ-a te višestranačke biračke odbore i povjerenstva sastavljena od predstavnika iz redova svih stranaka koje sudjeluju na izborima. Tražilo se i brisanje iz registra više od 60 političkih stranaka, držeći da i ne postoje jer ih većina nema ni 10 članova, a niti jedna od navedenih ne bi se mogla registrirati prema Zakonu o političkim strankama jer nemaju ni 100 članova te ne održavaju svoje skupštine).⁸⁴

Izborama 2000. prethodila je progresivna legitimacijska kriza HDZ-a, uvjetovana „nizom za HDZ nepovoljnih događaja i razvojnih trendova: porastom općeg nezadovoljstva rezultatima privatizacije i produbljavanjem društvenih razlika, neuspjesima ekonomske politike“, slom poslovnih imperija nekolicine poduzetnika koji su uživali naklonost HDZ-ovih vlasti, frakcijski sukobi u HDZ-u te smrt prvoga predsjednika Hrvatske i HDZ-a, Franje Tuđmana.⁸⁵ U kampanji za izbore 2000. dominirale su teme „vezane za nerazvijenost demokracije, slabo moralno ustrojstvo zajednice, visoku nezaposlenost i druge oblike socijalne ugroženosti, te ostala društvenotvorna (u smislu izgradnje građanskoga i demokratskoga društva) pitanja“.⁸⁶ Dušan Bilandžić piše kako su izbori 2000. „kondicionirali Katoličku crkvu da nađe racionalniji put u hrvatskom stranačkom pluralizmu“.⁸⁷ Iako je,

⁸³ OPŠŠ, Proglas III. Sabora HSP (II. Sabora HSP 1861) od 27. veljače 1999, Zagreb.

⁸⁴ Isto, Proglas Središnjeg odbora Hrvatske stranke prava 1861. od 3. srpnja 1999, Zagreb.

⁸⁵ ZAKOŠEK 2002: 56-57.

⁸⁶ LALIĆ 2012: 33.

⁸⁷ BILANDŽIĆ 2006: 511.

prema njemu, svećenstvo deset godina čvrsto stajalo uz Tuđmana i HDZ, što je i razumljivo jer je stvaranje nove nacionalne države bila i njihova želja, na izborima 2000. „Crkva nije mogla podržati HDZ zbog korumpiranosti i upletenosti u privredni kriminal, zbog gaženja moralnih normi, zbog osiromašenja naroda, devastacije gospodarstva – riječju, zbog ‘grijeha struktura’“.⁸⁸ Prema Bilandžiću, Crkva nije mogla podržati ni HSP „jer su oni slabi za eventualnu prekretnicu u političkom životu Hrvatske“, dok npr. HSP-1861 nije analizirao.⁸⁹

Na parlamentarnim izborima koji su održani 3. siječnja 2000. HSP-1861 nastupio je samostalno. Nositelj svih izbornih lista bio je Paraga, što potvrđuje personalizaciju kampanje. Izborni poziv biračima glasio je: „Hrvati, obespravljani birači, probudite se i izborite se za vaša prava s Paragom i Hrvatskom strankom prava 1861“. Tako se u prilično dugačkom sloganu ponovno htjela naglasiti Paragina personalizacija. Slično je bilo i s izbornim plakatom koji je bio u crveno-bijelo-plavom formatu, čime se naglašavao hrvatski identitet, na kojem se nalazio stranački grb i Paragino lice, uz poziv Hrvatima da se probude i izbore s njim i njegovom strankom za svoja prava.⁹⁰ Izborni slogan glasio je: „U pravednosti je naša budućnost i naša pobjeda“. Slogan se nalazio na plakatu na kojem je prikazan Paraga kako se drži za rešetke.⁹¹ Time se htjelo pokazati da se stranka zalaže ne samo za poštovanje prava nego i za pravednost. Tijekom kampanje izostalo je korištenje tehnikom upotrebe popularnih osoba u izborne svrhe. To nije bilo iznenađenje zbog izvanparlamentarnog statusa, što se može protumačiti time da je stranka slabo financijski stajala.⁹² Vodila se prljava kampanja u kojoj se diskreditiralo druge političke stranke, naročito HDZ, SDP i HSP. To i ne iznenađuje s obzirom na ranije tekstove sadržaja objavljenih stranačkih proglaša. Tijekom izborne kampanje, ali i cijelog stranačkog djelovanja Paraga se žalio na medijsku blokadu jer „upozorava na nepotizam, korupciju i pljačku koja je na djelu u Hrvatskoj, naglašavajući da su jedini koji se zalažu za poništenje privatizacije, za ukidanje Udbe i njenih sljedbenika, za otvaranje istrage o komunističkoj stra-

⁸⁸ Isto.

⁸⁹ Isto.

⁹⁰ OPŠŠ, Izborni plakat HSP-1861.

⁹¹ Isto, Drugi izborni plakat HSP-1861.

⁹² O donacijama nisu pronađeni izvori za navedeno istraživano razdoblje. Stranka se financirala na temelju članarina. Tako je, primjerice, članarina za 1997. i 1998. u Hrvatskoj iznosila 5 njemačkih maraka za nezaposlene, umirovljenike, studente i đake, 10 za zaposlene, dok je 15 njemačkih maraka iznosila obiteljska članarina. Protuvrijednost bila je u kunama. Članarina za europske zemlje bila je 100 njemačkih maraka. Članarina za Kanadu iznosila je 30 kanadskih dolara za osobe starije od 16 godina, dok je obiteljska iznosila 50 kanadskih dolara. Pojedinačna članarina za Australiju iznosila je 50 australskih dolara, obiteljska 70, dok su umirovljenička i studentska iznosile 25 australskih dolara. OPŠŠ, Odluke i zaključci sa IV. sjednice Središnjeg odbora Hrvatske stranke prava – 1861 održane u Zagrebu 20. prosinca 1997. godine, Zagreb, 27. prosinca 1997, 3.

hovladi od 1945. do 1990. za povezivanje RH i BiH u čvrstu zajednicu ili savez. Zato smo stavljeni pod medijski embargo i brutalnu represiju, smatrajući da su u Hrvatskoj na vlasti jugoboljševici, oni koji su Hrvatsku opljačkali i potčinjavali Beogradu. Na djelu je dogovor Tuđmana i Račana, a šugava oporba je pristala na sve samo da zadrži dobre sinekure“.⁹³ Posebno se isticala kritika SDP-a koji je Paraga označio „kao tamničare ovoga naroda“.⁹⁴ S druge strane, na HDZ gledalo se kao na „SDP-ovo kopile i ne mora se bojati revanšizma druga Budiše i druga Račana, koji su cijelo vrijeme bili strateški partneri Tuđmanove strahovlade, naročito u politici podjele BiH“, tvrdio je Paraga.⁹⁵ Smatrao je da je HSP-1861 „jedina prava oporbena stranka, spremna se suprotstaviti hrvatskoj sprezi Udbe i mafije“, naglašavajući da oni „postoje u ljudima i narodu“.⁹⁶ Osvrćući se na HSP i njegova predsjednika, Paraga je bio iznimno oštar: „Onaj fašist Đapić, smeće hrvatske političke scene, ima više prostora na HTV-u od lažne oporbe“.⁹⁷ Upravo je Paraga javnost obavijestio da je Đapić prepisao svoj magistarski rad, zbog čega je podnio kaznenu prijavu protiv njega i stranačkog mu kolege i mentora Borisa Kandarea.⁹⁸ Smatrao je i da Đapića zbog plagiranja treba isključiti iz predsjedničke kampanje.⁹⁹ Razlozi zbog kojih građani trebaju glasovati za HSP-1861 vidjeli su se u njihovu zalaganju za stvaranje pravne države, parlamentarne demokracije s neovisnom sudbenom vlašću i Saborom iznad kojega je samo Bog, donošenje antikorupcijskog i antikomunističkog zakona, poništenje nepravdne privatizacije i ostvarenje socijalne pravde.¹⁰⁰ Može se smatrati da se nisu davala nerealna obećanja. Štoviše, tvrdilo se da narodu ne mogu obećavati bolje plaće i mirovine te Hrvatsku poput Švicarske ako bi bili dio vlasti jer je potrebno godine da se stanje u državi popravi.¹⁰¹ Isticalo se tijekom kampanje da je u prijelomnim godinama hrvatske povijesti 1918, 1945. i 1990. hrvatski narod bio pobijeđen i da će, ako tako bude i 2000, HSP-1861 i „nadalje (će) mu sačuvati istinu koju će trebati i zbog nje tražiti ovu stranku; u pravednosti je naša budućnost i naša pobjeda“, govorio je Paraga.¹⁰² Time su se predstavljali kao istinskim predstav-

⁹³ U kampanju bez embarga. *Slobodna Dalmacija* (Split), 1. srpnja 1999.

⁹⁴ Paraga proglasio oporbu klimavom i ušutkanom. *Večernji list* (Zagreb), 2. srpnja 1999.

⁹⁵ Paraga: HDZ je SDP-ovo kopile. *Novi list* (Rijeka), 31. prosinca 1999, 1. i 2. siječnja 2000.

⁹⁶ Paraga: Suprotstaviti ćemo se sprezi Udbe i mafije. *Glas Slavonije* (Osijek), 17. srpnja 1999.

⁹⁷ Desnica u Zagrebu i šire. *Novi list* (Rijeka), 1. rujna 1999.

⁹⁸ Dobroslav Paraga: Anto Đapić prepisao je magistarski rad od svoga mentora Borisa Kandarea!. *Globus* (Zagreb), 24. rujna 1999; Paraga podnio kaznenu prijavu protiv mr. Đapića i dr. Kandarea. *Slobodna Dalmacija* (Split), 17. studenoga 1999.

⁹⁹ Đapića izbaciti iz predsjedničke utrke. *Novi list* (Rijeka), 15. siječnja 2000.

¹⁰⁰ HRT Vijesti (arhiva), 18. prosinca 1999. <http://www.hrt.hr/arhiv/1999/12/18/> (posjet 2. 1. 2016)

¹⁰¹ ROHAČEK 2009: 272.

¹⁰² U pravednosti je naša budućnost i naša pobjeda. *Glas Podravine i Prigorja* (Koprivnica), 24. prosinca 1999.

nicima naroda. Pored toga, prva na listi Paragine stranke u X. izbornoj jedinici, Ana Bašić, isticala je da birači moraju glasovati za HSP-1861 „zato što nemaju ni za koga drugoga. Svi koji su se proteklih godina pojavili kako u državnoj tako i u lokalnoj politici zaradili su hipoteku, osim nas iz HSP-a 1861. Ne treba zaboraviti da smo jedini, dok su sve druge stranke šutjele, dizali svoj glas protiv nemorala, korupcije i svih negativnosti u hrvatskom društvu, a to ćemo i dalje činiti. Ljudi bi konačno morali prepoznati naša nastojanja: uvijek kažem da onaj tko ne vidi, na kraju i oslijepi“.¹⁰³ Paraga je u kampanji isticao da „ljudi traže slamku spasa, a ne vide gdje je ta slamka. Ja bih im tu slamku pružio jer znam da je program ove stranke prekretnički, da je on prevratnički, da mi možemo jer imamo namjeru, jer imamo riječi i znamo da ako narod to čuje i vidi i povjeruje da će se stvari moći preokrenuti u našoj zemlji iz temelja“.¹⁰⁴ Tijekom izborne kampanje bilo je opet vidljivo manihejsko poimanje politike. Tako je prvi na listi Paragine stranke u IX. izbornoj jedinici, Dušan Jukić, naglasio: „Pored dva zla koja se nude biračima, Sovjetske Hrvatske s Račanom i Tomcem, te vlasti HDZ koja je već popljačkala hrvatski narod, jedini izlaz nudi prava oporbena stranka HSP 1861, stranka moralnih i dostojanstvenih ljudi, koji će se boriti za pravnu i pravednu državu i poništenje pretvorbe, a ne reviziju jer u tom slučaju devedeset posto pretvorbe bi ostalo netaknuto“.¹⁰⁵ Štoviše, navodilo se da jedino HSP-1861 ima lijek za stanje u državi i da je njihov politički svjetonazor „budućnost za Hrvatsku. Sve drugo i svi drugi su u kolaboraciji s HDZ-om, ili ne znaju ništa drugo, ili su nastavak već viđenoga. Borbu za budućnost istinom i pravdom nudi jedino HSP-1861“, naglašavajući da su im neprijatelji „samo oni koji su neprijatelji istine, a to su oni koji ne žele da se loša vlast u Hrvatskoj dokine i stanje promijeni. Oni koji ne žele promjenu nisu samo u HDZ-u nego i u lažnoj oporbi“.¹⁰⁶ Drugim riječima, neprijatelji su im bili i vladajući i oporba. Nadalje, isticale su se Paragine zasluge u obrani države osnivanjem HOS-a, uz kritiku pojedinih braniteljskih udruga „koje sve više postaju SUBNOR-i i sluge HDZ-a“, a HSP-1861 prikazivalo se „kao centar svih centara“.¹⁰⁷ Manihejsko poimanje politike bilo je vidljivo i u izbornome proglasu HSP-1861. „Hrvatska je danas razapeta između dviju, podjednako nepoželjnih političkih opcija: s jedne strane HDZ-a, koji pod svaku cijenu želi zadržati vlast koja mu polako, ali sigurno izmiče iz ruku, i SDP-a, koji uz pomoć

¹⁰³ Jedini smo bez hipoteke. *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. prosinca 1999.

¹⁰⁴ ROHAČEK 2009: 286.

¹⁰⁵ Dragovoljačke udruge sve više postaju SUBNOR-i i sluge HDZ-a!. *Zadarski list* (Zadar), 22. prosinca 1999.

¹⁰⁶ S nama je u sukobu svatko tko je u sukobu s istinom. *Glas Podravine i Prigorja* (Koprivnica), 31. prosinca 1999.

¹⁰⁷ Dragovoljačke udruge sve više postaju SUBNOR-i i sluge HDZ-a!. *Zadarski list* (Zadar), 22. prosinca 1999.

pojedinih oporbenih stranaka kao dragocjene „krpe-zakrpe“ lukavo osvaja teren za preuzimanje vlasti. HSP 1861 procjenjuje kako je Hrvatska u velikoj opasnosti da se na valu opravdanog nezadovoljstva javnosti na vlast ponovno uspu oni isti ljudi koji su tijekom desetljeća komunističke strahovlade bili zagovornici jednodružja, klasnog jedinstva, podaništva prema Beogradu, nacionalnog malodužja i drugih zala, stoga upozorava i poziva: „Hrvati otvorite oči!“.¹⁰⁸

Glavni komunikator kampanje bio je Paraga, dok je od ostalih kandidata tu još bila i Ana Bašić. U stranačkome djelovanju i izornoj kampanji nisu pronađeni *opasni Drugi* unutar države. Jedino se Paraga negativno osvrtao na Georga Sorosa i njegovo Otvoreno društvo radi financiranja stranaka oporbene šestorke.¹⁰⁹ Komentirajući u intervjuu *Novoj Hrvatskoj* oporbenu šestorku, Paraga je izjavio: „Spremni su rasprodati hrvatsku obalu, tvornice i poduzeća, a hrvatski narod ostaviti kao robovsku snagu. To su snage koje danas financira američki mafijaš i multimilijarder George Soros i njegova klika koje su jedne od najnegativnijih figura na koncu 20-tog vijeka, čiji kapital ugrožava mir u svijetu, sve do Australije! Dakle, Liberale u Hrvatskoj danas financira George Soros! Znači, riječ je o hrvatskoj stranci, ali bez hrvatskog naroda u njoj... Da farsa bude veća, te su snage u bloku sa spomenutim internacionalnim komunistima tj. Yu-boljševičkim snagama na čelu sa Ivicom Račanom“.¹¹⁰ Soros je tako viđen kao neprijatelj izvan države i nacije. S druge strane, izostao je negativan odnos prema nacionalnim manjima (Srbima) te MKSJ, što je bila odlika desnoga populizma HSP-a ili, primjerice, prema bankama i poslovnim elitama, što je odlika lijevog populizma.

Smrt hrvatskoga predsjednika Franje Tuđmana u HSP-1861 dočekana je hladno i bez izražavanja žaljenja. Tom je prilikom Dobroslav Paraga napisao nekrolog u kojem je na vrlo kritičan način iznio osobno i stranačko viđenje Tuđmanove vladavine. Na početku je Paraga Tuđmana nazvao „ostarjelim hrvatskim diktatorom“ koji se pridružio svojem uzoru Titu. Istaknuo je da se Tuđman posvađao na rastanku i s Bogom i velikim djelom hrvatskog naroda, „na kojeg se je toliko pozivao i prisezao mu, dok je sebi prigrabio nevjerojatnu raskoš i neograničenu vlast, a milione ugrozio u njihovim temeljnim ljudskim pravima na dostojan život, pravednu plaću i socijalno i zdravstveno osiguranje“.¹¹¹ Zatim se osvrnuo na Tuđmanovu ulogu u stvaranju HDZ-a i hrvatske države. Pritom je isticao kako su beogradski tzv. disidentski krugovi promicali Tuđmana kao svojeg pravog i jedinog partnera odmah nakon Titove smrti, tvrdeći da bi se jedino s njim moglo dogovarati ako

¹⁰⁸ OPŠŠ, Programski predizborni proglas HSP-1861, prosinac 1999.

¹⁰⁹ Paraga: Istinska oporba je u Washingtonu. *Novi list* (Rijeka), 2. srpnja 1999.

¹¹⁰ Hrvatskom „drma“ blok bivših yugo-boljševika!!! *Nova Hrvatska*, 25-31. svibnja 1999. <http://www.hsp1861.hr/vijesti/990525nh.htm> (posjet 5. 3. 2020)

¹¹¹ PARAGA 1999.

dođe do pada komunizma u Jugoslaviji ili do raspada zemlje. „Daleko je od svake slučajnosti bio Tuđmanov dolazak na čelo HDZ-a, kao što mu poslije tog čina, nije bilo niti na kraj pameti ništa drugo, već konfederalna Jugoslavija. Upravo mu je otpor Slovenije a kasnije i hrvatskog naroda pokvario planove s Miloševićem o konfederalnoj zajednici Južnih Slavena, ali ga junački otpor hrvatskih branitelja Vukovara, koji čin je neposredno i doveo do priznanja Republike Hrvatske, nije zaustavio u suludom i katastrofalnom naumu da skupa sa Miloševićem zauzme i podjeli Bosnu i Hercegovinu, na zgražanje cijelog demokratskog svijeta, koji nije mogao shvatiti, kako je i zašto Tuđman Hrvatsku kao žrtvu srbijanske agresije, pretvorio preko noći u saveznika agresora“.¹¹² Nadalje, istaknuto je da je Tuđman vladao kao čovjek iz 19. stoljeća, koji je sâm postao najveći uteg zemlji u koju se toliko zaklinjao. Osim goleme korupcije, nepotizma i dugova, ostavio je narod na cjedilu, a Hrvatskoj namijenio neizvjesnu budućnost. Istaknuo je da za Tuđmana „tko nije bio Hrvat i katolik, nije mogao biti dobar Hrvat, a tko nije bio uz njega i u HDZ-u, bio je protiv samostalne Hrvatske“, optužujući ga pri tome za ubojstva i sudske progone članova HSP-a, kao i za otimanje stranke od legalnog vodstva, čime je Tuđman „izgubio ne samo svako pravo na zazivanje Starčevićevog imena i djela, već je uništavanjem i zabranom HSP-a omogućio povratak reformiranih jugoslavenskih komunista, lažnih Račanovih socijaldemokrata na vlast, nakon njegove smrti“.¹¹³ Paraga se u nekrologu osvrnuo i na Tuđmanovu ideju pomirbe, naglasivši kako Tuđman nije mogao pomiriti ni mrtve, ali je još više posvađao žive sa svojom politikom. „On nije izvršio niti je mogao izvršiti nikakvu pomirbu djece ustaša i partizana, jer oni nisu nikada niti ratovali međusobno, pa ih nije trebalo niti miriti, a same ustaše nije mogao miriti sa partizanima, jer ih je ogromna većina poubijana ili su pomrli. Dakle, ideja pomirbe lansirana je samo u cilju da ljudi ne shvate da su komunisti i partizani i dalje zadržali vlast u rukama, a antifašisti i antikomunisti mogu biti sretni što ih više ne stavlja u zatvore (...) Naposljetku, pomirba mu je poslužila da se pod njezinom maskom ujedine udbaši iz emigracije i udbaši iz domovine a da ne budu prepoznati i razotkriveni“.¹¹⁴ Na kraju je Paraga istaknuo da je dijaspora bila prva svjesna žrtva Tuđmanova pohoda na vlast i težnje za apsolutnom moći, zaključivši da je ukupna bilanca Tuđmanova neprosvijedenog apsolutizma nad Hrvatskom porazna, „a buđenje iz lažnih snova trajati će dugo i biti će vrlo polagano i teško. Pokopan na Mirogoju, uz Arkade i Crkvu Krista Kralja, odmah možemo sa sigurnošću utvrditi da se nalazi tamo gdje mu mjesto nije, uostalom kao što se je na krivim mjestima nalazio cijeli svoj život“.¹¹⁵ Takav Paragin nekrolog nije se mogao smatrati neočekivanim s obzirom

¹¹² Isto.

¹¹³ Isto.

¹¹⁴ Isto.

¹¹⁵ Isto.

na veliku netrpeljivost i osobni animozitet prema Tuđmanu koja je bila obostrana tijekom 1990-ih.¹¹⁶

Zbog smrti predsjednika Tuđmana raspisani su i prijevremeni predsjednički izbori. Na njima je HSP-1861 dao podršku Stjepanu Mesiću iz HNS-a, držeći ga „najmoralnijim kandidatom naglašavajući njegov izraziti i dosljedan oporbeni habitus zadnjih šest godina, da je uvjerio hrvatsku javnost, da za razliku od Budiše, nema nikakve nostalgije niti repova prema HDZ-u i tuđmanizmu, da je bio hrabar svjedok i borac protiv Tuđmanove katastrofalne avanture u BiH itd., da će biti dobar gonič i kontrolor izvršavanja predizbornih obećanja Račanove vlade itd.“¹¹⁷ Takva podrška nije bila iznenađenje zbog kontakata koje je od 1995. Paraga imao s Mesićem nakon razlaza s HDZ-om. Nakon što je izabran za hrvatskoga predsjednika, Mesić je u srpnju 2000. službeno primio Paragu kojem je izrazio punu potporu u raščišćavanju afera koje potresaju državu te u njegovim naporima i nastojanjima u približavanju Hrvatske demokratskim standardima i visokorazvijenim zemljama svijeta. Govorilo se i o sudskim postupcima koji nisu riješeni (najvjerojatnije oko prava na zastupanje HSP-a – op. a.), gdje je Mesić izrazio nadu i očekivanje da će se sudski proces riješiti.¹¹⁸ Pored navedenog, Paraga je podržao Mesićevo umirovljenje hrvatskih generala, držeći da je na djelu „glasna i puzajuća urota koju protiv demokracije vode poražene snage Tuđmanova HDZ-a“, te da predsjednik Mesić „ne provodi kriminalizaciju Domovinskog rata, dok HDZ manipulira hrvatskim braniteljima i demokratskom javnošću. Za sve nedaće za koje raznorazni lažni stožeri optužuju Predsjednika Mesića kriv je njihov prošli vrhovnik Tuđman“.¹¹⁹ Krajem srpnja 2000, odavajući počast žrtvama bačenim u jamu Jazovka iz Drugoga svjetskoga rata, Paraga je u ime izaslanstva HSP-1861 položio vijenac i zapalio svijeću, naglasivši da njegova stranka nije za nove podjele i korištenje tih žrtava u političke svrhe te da je svijeću zapalio i u Mesićevo ime.¹²⁰ Paraga je zasigurno imao velika očekivanja od predsjednika Mesića kada je u pitanju rješavanje spora oko prava na zastupanje HSP-a. Međutim, očekivana pomoć od Mesića nije stigla, nakon čega je vidno razočarani Paraga počeo u javnosti kritizirati drugoga hrvatskoga predsjednika.¹²¹

Na parlamentarnim izborima 2000. HSP-1861 prošao je loše, bez osvojenog saborskog mandata. I u samoj su stranci vjerojatno bili svjesni da neće osvojiti

¹¹⁶ VESELINOVIĆ 2016.

¹¹⁷ <http://www.hsp1861.hr/vijesti/200122psm.htm> (posjet 3. 3. 2020); vidi i: Potpora Stipi Mesiću. *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. siječnja 2000.

¹¹⁸ Predsjednik Mesić primio Paragu. *Vjesnik* (Zagreb), 20. srpnja 2000; Potpora Mesiću u rješavanju afera. *Večernji list* (Zagreb), 20. srpnja 2000.

¹¹⁹ <http://www.hsp1861.hr/vijesti/200929sfp.htm> (posjet 3. 3. 2020)

¹²⁰ Paraga: Upalio sam svijeću i u Mesićevo ime. *Večernji list* (Zagreb), 24. srpnja 2000.

¹²¹ Vidi npr. Paragin tekst iz *Vjesnika*, PARAGA 2005: Stari protudemokratski potezi u novom mandatu. *Vjesnik* (Zagreb), 2. ožujka 2005.

mandate jer, prema medijskim napisima, nisu zabilježena predviđanja stranačkih dužnosnika koliko se mandata očekuje. Ukupno je osvojeno 29 416 glasova.¹²² U svim izbornim jedinicama HSP-1861 prošao je lošije od HSP-a, dok je u odnosu na, primjerice, Hrvatsku čistu stranku prava osvojeno više glasova, izuzev IX. i X. izborne jedinice. Birači su tako pokazali da populistička, prljava i radikalna kampanja HSP-1861 ne može donijeti rezultate, iako je Paraga smatrao da argumentirano i jasno ukazuje na probleme u državi i društvu.

HSP-1861 u nacionalnome političkome životu za vrijeme vladavine lijeve koalicije i izornoj kampanji za Sabor 2003.

Izbori 2000. doživljavali su se, kako piše Ivo Goldstein, i kao „izbori za demokraciju“. Na parlamentarnim izborima pobjedu je odnijela dotad oporbena lijeva koalicija od šest stranaka koja je nastupila u dvama predizbornim blokovima. Prvi blok činili su SDP i HSLŠ, a predsjednik SDP-a Ivica Račan postao je novi hrvatski premijer. Gotovo u isto vrijeme na predsjedničkim izborima za novoga hrvatskog predsjednika, kako je ranije napisano, izabran je Stjepan Mesić, također iz oporbe. Nova vlast naslijedila je teške gospodarske i političke probleme te je u prve dvije godine njezina mandata porasla i nezaposlenost. U ekonomiji su ipak zaustavljeni neki negativni trendovi: „ažurnijim podmirivanjem obaveza državnih tijela smanjena je nelikvidnost u privredi, zaustavljena je masovna privatizacija po isključivo stranačko-političkim kriterijima, prestala je protekcionaška sprega privatnog biznisa i Ministarstva obrane, državni je proračun postao realniji od dotadašnjih, s tendencijom smanjivanja državne potrošnje“.¹²³ Nova vlast imala je i problem s prosvjedima, iza kojih je stajao HDZ, mobilizirajući satelitske stranke radikalne desnice, kao i dio braniteljskih udruga s argumentacijom o „kriminalizaciji Domovinskog rata“, što je, prema pisanju Ive Goldsteina, bila hrvatska varijanta „događanja naroda, što je uključivalo blokadu cesta, skupove na kojima se pronosio govor mržnje, sve do pozivanja na rušenje ustavnog poretka“.¹²⁴ Jedan od prosvjednih skupova održao je i HSP u Vukovaru na kojem je bila nazočna protusrpska retorika, kritika i prijetnje vlasti te odbijanje izjednačavanja partizana iz Drugoga svjetskoga rata i branitelja iz Domovinskog rata.¹²⁵

Vukovarski skup osudio je predsjednik HSP-1861, osnivač i vrhovni zapovjednik HOS-a Dobroslav Paraga, s tvrdnjom da Đapić zloupotrebljava ime i ulogu HOS-a, ponovivši pritom svoja stara uvjerenja da Đapić sve to radi kao kradljivac HSP-a i satelit HDZ-a, najavljujući skup mira u Vukovaru koji bi po-

¹²² <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/parlament-2000> (posjet 3. 3. 2020)

¹²³ GOLDSTEIN 2008: 588.

¹²⁴ ISTI 2011: 165-166.

¹²⁵ VESELINOVIĆ 2019: 276-278.

kazao kako dragovoljci HOS-a nisu prijetnja demokraciji u Hrvatskoj.¹²⁶ Tom je prilikom Paraga izjavio: „Nedopustiva je zlouporaba imena i uloge HOS-a upravo u one svrhe od kojih sam u vrijeme Domovinskog rata branio HOS kada je bio sustavno optuživan da ne postoji radi obrane od velikosrpske agresije, nego za unutarstranačke obračune. Upravo ono isto zbog čega je mene Tuđman trpao u zatvor sada kao kvisling i pravaški Juda radi Anto Đapić, te je u javnosti podsjećao kako je Đapić i protekle godine s ovog područja pozivao na oružanu pobunu, no pritom, kao i sada, prošao nekažnjeno zahvaljujući tome što je Pantovčak na čelu s Tuđmanom paralizirao Državno odvjetništvo“.¹²⁷ HSP-1861 održao je vukovarski Skup mira 17. lipnja 2000. Paragin pravaški skup definiran je kao „potpora izgradnji demokratske, višestranačke, suverene Hrvatske i odlučno suprotstavljanje zloporabi HOS-a od HDZ-ova satelita Ante Đapića“.¹²⁸ Izaslanstvo HSP-1861 na čelu s Paragom i Udruga bojovnika HOS-a predvođena Antom Perkovićem odali su počast žrtvama poginulima za slobodu Vukovara položivši vijenac ispod kamenog križa na ušću rijeke Vuke u rijeku Dunav, pokraj kojega se okupilo pedesetak osoba. Paraga je tada, između ostalog, rekao: „Nismo ovdje došli da bilo kome izričemo prijetnje“, standardno prozivajući Đapića i navodeći kako HOS nije branio Vukovar da bi netko u njegovo ime prijetio hrvatskoj Vladi i pozivao na nered: „HOS je ovdje bio kako bi obranio pravo na život svih građana, bez obzira na njihovu političku, vjersku ili etničku pripadnost“.¹²⁹ Tome treba dodati da je Paraga tvrdio kako „50 posto članova Đapićeva Saveza udruga HOS-a i Prkačinove Zajednice udruga HOS-a nisu ni branitelji, a kamoli HOS-ovci. Ja sam stvarao HOS i ja sam mjerodavan govoriti o tome“.¹³⁰ Vidljivo je kako je Paraga bio protiv militarističkih pogleda HSP-a i korištenja veteranskih udruga HOS-a u političke svrhe.

Rezultatima i pobjednicima parlamentarnih izbora 2000. u HSP-1861 očekivano nisu bili zadovoljni. Smatrali su da je, prema rezultatima, hrvatsko društvo postalo dio socijalističke internacionale, da će budućnost donijeti neznatne ekonomske pomake i slabljenje hrvatske države te „da su komunisti s koalicijskim partnerima dobitnici u vlasti, ali da je jedini gubitnik narod“.¹³¹ Ana Bašić isticala je da su promjene na izborima izvršene na identičan način kao 1990. „Narod je pokazao da zna skidati jaram, ali i da zna izabrati od lošega gore“, dodavši kako se vidi prevlast SDP-a u koaliciji, zbog čega bi se HSLS i HSS morali otrgnuti od SDP-a

¹²⁶ Dobroslav Paraga najavio skup mira u Vukovaru. *Jutarnji list* (Zagreb), 2. lipnja 2000.

¹²⁷ Isto.

¹²⁸ Anto Đapić manipulira braniteljima. *Slobodna Dalmacija* (Split), 18. lipnja 2000.

¹²⁹ Paraga na Skupu mira u Vukovaru. *Vjesnik* (Zagreb), 18. lipnja 2000.

¹³⁰ Đapićev HOS nastao je u „epruveti“ HDZ-a!. *Slobodna Dalmacija* (Split), 3. lipnja 2000.

¹³¹ Jug Hrvatske „kratkih rukava“. *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. siječnja 2000.

kako bi sačuvali svoj identitet, dok je za HDZ smatrala da će se „transformirati iz pokreta u političku stranku, te će doći do prepolovljenja članstva u njoj i profiliranja u stranku desne orijentacije“.¹³² Vlastiti osvrt napisao je Dobroslav Paraga netom nakon održanih izbora. Ocijenio je da se u Hrvatskoj „ništa novo nije dogodilo, osim, što su za razliku od 1990. godine ovaj puta Yu-boljševici (Račan) smijevali s vlasti Cro-boljševike (HDZ), navodeći da je grandomanija, nepotizam i kriminalna korupcija Tuđmanove vrhuške dovela je do toga da su deklarirani socijaldemokrati a u stvari prikriiveni Račanovi komunisti sa svojim zastrašujućim nasljeđem ponovno na vlasti u Lijepoj našoj, i to ovog puta po prvi puta izabrani voljom velikog dijela hrvatskog naroda, držeći da su birači glasajući protiv HDZ-a, makar i ne glasovali za bolju budućnost, u neku ruku otvorili put raspadu Tuđmanovog carstva oličenog u udbomafijskom HDZ-u i stavili na provjeru obećanja šestorke, koja ih uglavnom neće moći ispuniti zbog svojih ograničenja i hipoteke prošlosti“.¹³³ Napisao je kakvi bi političari zapravo trebali biti: „Ljudi se u Hrvatskoj svejedno, protiv svake nade, nadaju poštenim političarima, koji će dijeliti sudbinu većine naroda, smanjiti svoje plaće, pohvatati kriminalce, obespravljenima vratiti njihova prava, pokazati skromnost, promijeniti HTV kao nestranačku televiziju“.¹³⁴ Smatrao je da nova vlast „neće moći osloboditi Hrvatsku svih hipoteka iz prošlosti, koja se neće moći uhvatiti u koštac sa zlom i sa počiniteljima toga zla u prošlosti, neće moći izgrađivati bolju sadašnjost i budućnost Hrvatske, jer bez raščišćavanja odgovornosti za zla i grijeha prošlosti, nijedno društvo nije moglo zakoračiti naprijed, već je propadalo ili se vraćalo na početak“, kao i da su izbori, poput svih prethodnih, „bili u potpunosti izmanipulirani s ciljem da zajamče pobjedu točno određenih stranaka i osoba, što predstavlja tešku povredu demokracije, jer razvoj demokratskog sustava postaje nemoguć, a ujedno se onemogućuje istinski mir i u državi i u svijetu, jer izborne namještaljke, onemogućuju smjenu vlasti radi uspostave boljih i pravednijih odnosa u državi i društvu“.¹³⁵ Osvrnuo se i na izborni rezultat HSP-1861. Ocijenio je da je stranka postigla „zapažen uspjeh i gotovo bez ikakvih iole značajnih sredstava, nadjačao čak četiri parlamentarne stranke, koje su imale taj status do ovih izbora (Gabelica-HČSP, dr J. Kovač-HSNS, S. Vukšić-SHV, L. Delbianco-IDF) te čitav niz razvikanih satelita HDZ-a ili SDP-a (N. Štedul-NDS, A. Prkačin-NH, J. Manolić-HND, S. Šuvar-SRP, S. Degoricija-HR, B. Petener-HOR, dr. G. Dodig-HP, dr. I. Korsky-HRZ, dr. I. Keglević-HKDS itd.). Od onih koji nisu ušli u parlament nešto više glasova od nas imao je samo HDZ-ov trojanski konj T. Merčep, osumnjičen od Međunarodnog suda za ratne zločine i R. Mažuran (HSU), umirovljenička stranka bivšeg jugoslavenskog ambasadora iz Argentine, u uskoj sprezi s Račanom

¹³² Skinut jaram, gora vlast. *Slobodna Dalmacija* (Split), 13. siječnja 2000.

¹³³ PARAGA 2000.

¹³⁴ Isto.

¹³⁵ Isto.

i Degenom“, držeći u „slučaju da je HSP-1861 mogao djelovati putem elektronskih medija, barem pola godine, da je raspolagao iole značajnijim novčanim sredstvima (Đapić priznaje da je potrošio 2 miliona kuna, Račan-Budiša priznaju 4 miliona kuna), bio bi vodeća oporbena stranka a u koaliciji s još kojom strankom, ne bi imao osvojenih preko 30.000 glasova već bi se glasovi mjerili brojkama od nekoliko stotina tisuća glasova“.¹³⁶

Unatoč tome, zabilježene su i pozitivne ocjene u radu pojedinih ministara u Vladi premijera Račana, poput ministra pravosuđa Stjepana Ivaniševića jer se založio za reviziju upravnog postupka oko prava na zatupanje HSP-a te ministra branitelja Ivice Pančića iz SDP-a kojemu je pružena podrška u postupku ukidanja invalidnina lažnim braniteljima.¹³⁷ Štoviše, Paraga je 2001. pisao Pančiću kojeg je pozvao „kao odlučnog i nepotkupljivog ministra“ da odmah ukine invaliditet osobama za koje je znao da nikada nisu bili u postrojbama HOS-a, odnosno da uopće nisu bili ranjeni dok su se nalazili u postrojbi, koji su svoje statuse realizirali „preko najvećeg lažnjaka među njima Ante Đapića“.¹³⁸ Revizija postupka oko prava na predstavljanje HSP-a za Paragu nije prošla uspješno, iako je imao velika očekivanja. Revizija upravnog postupka u vezi s HSP-om može se promatrati u kontekstu ostavke ministra Ivaniševića i ustavnih promjena koje je inicirala Vlada premijera Račana, što je neočekivano podržao i HSP, dok će nova ministrica pravosuđa Ingrid Antičević Marinović potvrditi ranije odluke kojima je Anto Đapić ovlašten za predstavljanje HSP-a.¹³⁹

Nakon izbora Dobroslav Paraga je u ime HSP-1861 Ustavnom sudu, predsjedniku Republike, ministru pravosuđa i Državnom odvjetništvu podnio prijedlog da se zabrani rad HDZ-a kao „zločinačke organizacije“, da se konfiscira stranačka i privatna imovina te vrhuške organizacije zbog kaznenih djela protiv pljačke hrvatskog naroda i protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, a tražilo se i da se Tuđmanu oduzme titula počasnoga građanina Grada Zagreba.¹⁴⁰ Želio je premjestiti i Tuđmanov grob, držeći da je pokopan u grobnici bez građevinske dozvole.¹⁴¹ Smatrao je i da Tuđman ne zaslužuje podizanje spomenika u Zagrebu.¹⁴² Prijedlog zabrane HDZ-a kao zločinačke organizacije posebno je nazivciraio Vladimira Šeksa koji je u medijima Paragu nazvao psihičkim bolesnikom, zbog čega ga je Paraga tužio za narušenja dostojanstva, ugleda i časti.¹⁴³ Zbog agresije

¹³⁶ Isto.

¹³⁷ Paraga podržava Pančića. *Večernji list* (Zagreb), 21. i 22. lipnja 2000.

¹³⁸ <http://www.hsp1861.hr/vijesti1/010802minb.htm> (posjet 1. 3. 2020)

¹³⁹ VESELINOVIĆ 2019: 282-286.

¹⁴⁰ ROHAČEK 2009: 318.

¹⁴¹ Gradonačelnik mora biti šerif i upravljati policijom. *Jutarnji list* (Zagreb), 11. svibnja 2001.

¹⁴² Franjo Tuđman ne zaslužuje spomenik u Zagrebu. *Novi list* (Rijeka), 23. travnja 2004.

¹⁴³ Paraga traži odštetu od Slobodne i Šeksa. *Jutarnji list* (Zagreb), 13. ožujka 2001.

na BiH Paraga je u ime stranke Državnom odvjetništvu podnio kaznenu prijavu protiv Smiljka Sokola i Vice Vukojevića, navodeći u prijavi kako je Sokol kao bivši savjetnik predsjednika Tuđmana za ustavna pitanja i bivši saborski zastupnik „u vrijeme pripreme agresivnog rata od RH prema RBiH znao i morao znati da RH priprema slanje naoružanih i plaćenih vojnih i drugih paravojskih oružanih snaga u RBiH u oružani rat protiv legalne i legitimne države BiH i njezine legalne i legitimne vojske s ciljem prisvajanja dijelova teritorija RBiH“ te kako su Sokol i Vukojević zajednički izradili zakonski akt o smjenjivanju legalne vlasti Republike Bosne i Hercegovine u onom dijelu gdje je vladao HDZ, „da se civilna vlast izabrana na slobodnim i demokratskim izborima ima razvlastiti i predati u ruke vojnoj vlasti Hrvatskog vijeća obrane, što je i učinjeno...“.¹⁴⁴ Zbog genocida nad Muslimanima, Paraga je podignuo kaznenu prijavu protiv Hrvoja Šarinića, bivšega predstojnika ureda predsjednika Tuđmana.¹⁴⁵ Štoviše, Paraga je smatrao da bi Šarinić trebao biti izručen MKSJ-u u Haagu, držeći ga iza Tuđmana najodgovornijim za zločine počinjene u Medačkom džepu i nakon *Oluje*, a ne generali Ante Gotovina i Rahim Ademi.¹⁴⁶ Sve te kaznene prijave mogu se protumačiti tako da je Paraga nakon smrti predsjednika Tuđmana i dalje vodio obračun s njime, ovoga puta preko njegovih bivših suradnika. Drugim riječima, Paraga i njegova stranka HSP-1861 bili su jedini i istinski detuđmanizatori u hrvatskoj politici s pravaško-nacionalističkoga spektra. Štoviše, komentirajući u javnosti polaganje vijenaca državnih dužnosnika u ime Vlade, Sabora i Ureda Predsjednika na Tuđmanov grob na dan Svih svetih, Paraga je rekao da se time, unatoč izjavama o detuđmanizaciji, stvara kult njegove ličnosti u društvu, što je zapravo anakronizam i protivno razvoju demokracije u državi.¹⁴⁷ Tome treba dodati i podržavanje povratka imena zagrebačkome nogometnom klubu „Dinamo“. U priopćenju javnosti i „Bad Blue Boysima“ Paraga je istaknuo da „odlaskom Tuđmanove diktature prve dolaze na red za ispravak najočiglednije nerazumnosti i gluposti bivšeg poretka kao što je mijenjanje ili oduzimanje imena udruga, klubova ili političkih stranaka“, navodeći da je slučaj oduzimanja „Dinamova“ imena pokazao „vim mislećim glavama u domovini ali i šire, da je Tuđman ne samo neshvatljivo politički kratkovidan i zaostao, već da uopće ne razumije, da uloga predsjednika države nije miješati se u autonomnu volju članstva nogometnog kluba ili bilo koje druge udruge ili stranke“. U priopćenju je Paraga javnost podsjetio i na oduzimanje imena HSP-a

¹⁴⁴ Paraga zbog agresije na BiH tuži Sokola i Vukojevića. *Slobodna Dalmacija* (Split), 6. studenoga 2000.

¹⁴⁵ Paraga: Šarinić ne smije izbjeći kaznu zbog zločina nad Muslimanima. *Novi list* (Rijeka), 26. listopada 2000.

¹⁴⁶ Paraga: Šarinića u Haag!. *Slobodna Dalmacija* (Split), 10. srpnja 2001.

¹⁴⁷ Paraga predlaže osnivanje ureda za ispitivanje zločina komunizma. *Vjesnik* (Zagreb), 3. studenoga 2001.

njemu kao legalnom i legitimnom stranačkome predsjedniku od strane Tuđmana, tražeći od Vlade premijera Račana da ispravi taj „zločin“.¹⁴⁸ Iako je bio istinski i radikalni pristaša detuđmanizacije, Paraga je u jednom svojem novinskom tekstu, objavljenom u *Vjesniku* 2004, napisao da Tuđman zaslužuje ulicu ili trg u Zagrebu, „ali ne na štetu hrvatskih povijesnih velikana, istaknutih svjetskih političara ili evanđelista Novoga zavjeta (svete knjige Katoličke crkve i cjelokupne kršćanske religije)“.¹⁴⁹ To se može protumačiti time da je Paraga poštovao instituciju predsjednika Republike, kao i da je napisanim želio omalovažiti i smanjiti Tuđmanovu ulogu u hrvatskoj povijesti, iako je paradoksalno to da je bio protiv podizanja spomenika, a podržavao je imenovanje ulice ili trga.

U stranačkoj identifikaciji bilo je naglašeno i protujugoslavenstvo, antikomunizam i detitoizacija hrvatskoga društva. Tako je u svibnju 2000. Paraga zahtijevao preimenovanje zagrebačkoga Trga maršala Tita, „jugoslavenskoga diktatora, komunističkoga tiranina i zločinca“, tvrdeći da ne opravdava ustaške zločine i da su komunisti pogubili „barem pet puta više ljudi od ustaša“.¹⁵⁰ Radi moralne obnove hrvatskog društva predlagao je Vladi i Saboru osnivanje Ureda za ispitivanje zločina komunizma koji bi iz državnih službi trebao udaljiti sve koji su organizirali i vodili montirane političke procese ili surađivali s tajnom policijom. „Provjeru bi trebali proći predsjednici Republike, Vlade i Sabora, ministri, saborski zastupnici, članovi Vrhovnog i Ustavnog suda, državni odvjetnici, direktori HRT-a i Hine te članovi Savjeta Hrvatske narodne banke. Mnogi nositelji represije koji su gazili ljudska prava su i danas u politici, sudstvu i tajnim službama te svojim djelovanjem nanose štetu razvoju demokracije u Hrvatskoj“, tvrdio je Paraga, čime je nastavio svoju borbu za provođenjem lustracije.¹⁵¹ Antikomunizam bio je vidljiv i prilikom posjeta Hrvatskoj predsjednika kineskog Parlamenta Li Penga. Tom je prilikom Paraga u javnom priopćenju od predsjednika Sabora Zlatka Tomčića tražio da „izrazi jasno i javno neslaganje s politikom komunističke Kine koja najgrublje gazi temeljne zasade demokracije, ubija svoje građane ili zatvara zbog drukčijeg političkog stava ili mišljenja, progoni i zabranjuje vjerske zajednice uključujući i predstavnike zabranjene Katoličke Crkve, koja priznaje Vatikan, vrši i dalje okupaciju nekineskih teritorija i nacija (Tajvan, Tibet itd.), progoni dobitnika Nobelove nagrade za mir Dalaj Lamu, prima odlikovanja Slobodana Miloševića i hvali njegovu antizapadnu politiku“.¹⁵² U tom kontekstu valja analizirati i Paragino stajalište s točke geopolitičkih i međunarodnih odnosa koje je bilo orijentirano

¹⁴⁸ <http://www.hsp1861.hr/vijesti/200215din.htm> (posjet 2. 3. 2020)

¹⁴⁹ PARAGA 2004.

¹⁵⁰ Paraga traži preimenovanje zagrebačkoga Trga maršala Tita. *Vjesnik* (Zagreb), 16. svibnja 2000.

¹⁵¹ Paraga predlaže osnivanje ureda za ispitivanje zločina komunizma. *Vjesnik* (Zagreb), 3. studenoga 2001.

¹⁵² <http://www.hsp1861.hr/vijesti/200615sjp.htm> (posjet 5. 3. 2020)

prema SAD-u. To su pokazivali ne samo njegovi kontakti s američkim parlamentom i političarima već i činjenica da je na tiskovnim konferencijama HSP-1861, pored stranačke i hrvatske povijesne zastave s grbom čije je početno polje bijele boje, bila nazočna i zastava SAD-a. Nadalje, Paraga je podržao inicijativu Slavka Goldsteina za obilježavanje Dana holokausta 10. listopada u školama, ali je tražio da se istoga dana obilježava i Dan genocida nad hrvatskim narodom. Na taj bi dan „učenci od svojih nastavnika učili da je zločinački jugo-komunistički režim pod krinkom antifašizma izvršio masovni pokolj hrvatskog naroda (genocid) kako bi ostatak preživjelih Hrvata u strahu prihvatio komunizam i novu tamnicu naroda – Socijalističku Jugoslaviju. Učili bi da se cijeli sustav komunističke strahovlade u svijetu temeljio na lažima, zločinima, teroru i genocidu. S Danom genocida i holokausta hrvatski školarci bili bi u potpunosti informirani da je hrvatski politički narod tijekom XX. stoljeća bio žrtva dvaju totalitarnih sustava – fašizma i komunizma, te da je parlamentarna demokracija jedini istinski politički model poštivanja ljudskih prava u koje spada i pravo na povijesnu istinu, kako se tamne stranice iz povijesti Hrvata ne bi ponavljale. Ukoliko inicijativa, utemeljena na povijesnoj istini, Hrvatske stranke prava 1861 ne bi bila prihvaćena, Dan Holokausta ne bi bio cjelovit, objektivni i vjerodostojan, jer bi preko 200 tisuća žrtava iz hrvatskog naroda ostalo u sjeni 30 tisuća židovskih žrtava, a HSP-1861 smatra da su sve žrtve – žrtve – upravo zato što se radi o masovnim ubojstvima nevinih ljudi koja u slučaju Židova spadaju u Holokaust ili istrebljenje hrvatskih Židova u sklopu zločinačke kampanje njemačkog nacističkog režima i njegovih pomagača, a u slučaju Hrvata, masovni pokolj nad njima spada u genocid nad hrvatskim narodom u sklopu kampanje jugo-komunističkog režima koji je svoje pomagače imao u hrvatskim, slovenskim i srpskim komunistima iz samog vrha KPH i KPJ“.¹⁵³ Paraga je takvim prijedlogom vjerojatno želio obilježiti i vlastitu obiteljsku tragediju jer mu je rodbina stradala za vrijeme zločinačkog ustaškog režima, ali i u vrijeme komunističke diktature. Tome treba dodati da je u travnju 2007, za vrijeme već potpune političke pasivizacije, delegacija HSP-1861 predvođena Paragom prvi put posjetila Javnu ustanovu Spomen-područje Jasenovac te pored simbola jasenovačkih žrtava položila vijenac i zapalila svijeće u znak sjećanja na svaku žrtvu koja je stradala u jasenovačkome ustaškome koncentracijskom logoru. Članak o tome objavljen je u *Hrvatskom pravu*, a kao razlog posjeta tek 2007. naveo se razlog „Dan sjećanja na Holokaust i što je konačno ustanovljena znanstvena brojka od 69.842 jasenovačkih žrtava i mučenika holokausta“, uz osudu preuveličanih brojki od 700 000 do milijun ili umanjivanja brojki do 30 do 40 tisuća žrtava.¹⁵⁴ U članku osudio se zločinački ustaški režim poglavnika

¹⁵³ <http://www.hsp1861.hr/vijesti2/020218sjp.htm> (posjet 5. 3. 2020)

¹⁵⁴ U SPOMEN JASENOVAČKIM ŽRTVAMA I MUČENICIMA HOLOKAUSTA!. *Hrvatsko pravo*, 18. travnja 2007. <http://www.hsp1861.hr/vijesti2007-4/18042007-1.html> (posjet 25. 9. 2020)

Ante Pavelića, za kojeg je napisano da je ne samo „1945. izvršio samoubojstvo Nezavisne Države Hrvatske, nego je 1941. izdao hrvatski politički narod time što je ubio židovski narod i Hrvate židovske vjere sa područja Hrvatske i BiH (dok je ostale izručio njemačkim nacistima u Auschwitz), i time što je talijanskim fašistima odstupio 18. svibnja 1941. kolijevku Hrvatske, hrvatsku Dalmaciju“.¹⁵⁵ Izrazila se i želja da će hrvatska vlast urediti jedan memorijalni muzej na području bivšeg logora Goli otok, kao i središnji memorijalni muzej zločina i žrtava komunizma koji bi se nalazio u Zagrebu, uz memorijalni muzej Domovinskog rata u Vukovaru, i da će žrtve s Bleiburga „biti pravedno i na tragu povijesne znanosti vrednovane i da će hrvatsko društvo i prema tom dijelu hrvatskog naroda odati dostojanstvenu počast“.¹⁵⁶ Time je Paraga držao da se treba njegovati politika sjećanja kada su u pitanju žrtve Drugoga svjetskoga rata, komunističke diktature i Domovinskog rata. U članku naveo je i da je troje članova Paragine najbliže rodbine koje je bilo židovskog podrijetla stradalo u Jasenovcu 1941. U javnosti će i sâm Paraga osuđivati poglavnika Pavelića, ali se neće odricati ustaškoga pozdrava „Za dom spremni“, kojim se koristio HOS u Domovinskom ratu, čiji je bio osnivač i vrhovni zapovjednik: „Geslo HOS-a bilo je ‘Za dom spremni’ čega se nikako nećemo odreći. Pavelić je bio marioneta i izdajnik, a mi svakako nismo sljednici toga. HOS je u velikom dijelu slučajeva u ratu bio čist“, ili, primjerice: „Mi od tog pozdrava nikada nećemo odstupiti. Nikada! To je crta preko koje ne prelazimo!“¹⁵⁷

Za razliku od HSP-a koji nije pokazao žaljenje zbog ubojstva Milana Levara, situacija u Parage bila je diametralno suprotna. Paraga je tijekom 1991./1992. imao kontakte s Levarom kada su se istraživali nestanak i zločini protiv Srba u Gospiću, za što je vlast optuživala HOS, iako njega tada nije bilo u Gospiću. Rezultat istrage bio je popis nestalih gospićkih Srba koji je Levar dostavio Paragi, što je i objavljeno u javnosti.¹⁵⁸ Levarovo je ubojstvo Paraga osudio, smatrajući da je za ubojstvo, „osim visokih HDZ-ovih dužnosnika, odgovorna i neučinkovitost sadašnje vlade i nespremnost da se obračuna s paralelnom vlasti HDZ-a“ te je u javnosti pročitao i Levarovu oporuku.¹⁵⁹ Zbog priopćenja Mladena Schwartza koji

¹⁵⁵ Isto.

¹⁵⁶ Isto.

¹⁵⁷ Paraga: Tuđman je izdao Sloveniju, a oni koji su ubijali HSP i danas vladaju Hrvatskom. *Seebiz.eu*, 18. prosinca 2013. <https://www.seebiz.eu/trzista/paraga-tudman-je-izdao-sloveniju-a-oni-koji-su-ubijali-hsp-i-danas-vladaju-hrvatskom/82444/>; Dobroslav Paraga u Hotelu Zagreb, Split, 14. svibnja 2015. – javna tribina. <https://www.youtube.com/watch?v=huRPkXlZgUc&t=2407s> (posjet 30. 9. 2020)

¹⁵⁸ Levar je bio sumnjičav prema zaštiti Haaškog suda. *Večernji list* (Zagreb), 3. rujna 2000.

¹⁵⁹ Dobroslav Paraga pročitao pred novinarima oporuku ubijenog Milana Levara. *Jutarnji list* (Zagreb), 2. rujna 2000.

je pozdravio Levarovo ubojstvo, Paraga je u ime stranke podigao kaznenu prijavu protiv Schwartza.¹⁶⁰ Osuda ubojstva Levara, prozivanje poglavnika Pavelića, kritika prosvjeda dijela udruge ratnih veterana, pozitivan odnos prema MKSJ-u i zalaganje za punu suradnju s njim neki su od razloga zašto je Paraga bio usamljen na desnoj i pravaškoj pozornici hrvatske politike, čiji su drugi lideri imali potpuno suprotna politička gledišta. Tome treba dodati i Paragino stajalište o akciji *Oluja*. Iako je u prvi mah pozdravio *Oluju* kao vojnu akciju koja će pomoći u izgradnji mira i slomiti projekt Velike Srbije, držao je da je u političkom smislu *Oluja* bila dogovor Tuđmana i Miloševića o preseljenju stanovništva.¹⁶¹ Podjednako je govorio o hrvatskim, osobito pravaškim žrtvama, ali i o progonu nacionalnih manjina i zločinima s hrvatske strane u Domovinskom ratu. Tako je u svibnju 1999. Paraga u ime delegacije HSP-1861 prilikom posjeta njemačkoj stranci Zeleni u Bonnu predao memorandum namijenjen Joschki Fisheru u kojem se ukazivalo na neriješena ubojstva pravaša, ali i na presjek događaja nakon akcija *Bljesak* i *Oluja* u kojima je, prema Paragi, ubijeno oko 500 Srba koji su odlučili ostati na oslobođenom hrvatskome teritoriju.¹⁶² Drugim riječima, Paraga je dopuštao alternativni i kritički pogled na Domovinski rat s hrvatske strane, ne umanjujući pri tome velikosrpsku politiku. To nije bilo u skladu s državnim narativom kada je u pitanju stvaranje samostalne hrvatske države u kojoj je, prema pisanju Dejana Jovića, službena interpretacija Domovinskog rata postala svojevrstni mit u okviru kojeg se događa istovremeno selektivno „pamćenje“ i „brisanje pamćenja“.¹⁶³

Kada je riječ o seksualnim manjinama, u HSP-1861 isticali su da su protiv diskriminacije homoseksualaca, ali su bili protiv sklapanja brakova i posvajanja djece jer je to, prema pisanju Gorana Jurišića, „protuprirodna anomalija koja vodi samo u propast društva. Biblijska priča o uništenju Sodome i Gomore, gradova u kojima je cjetala korupcija, blud, homoseksualizam, perverzija, pedofilija i opći kriminal, nije slučajna i ti gradovi nisu slučajno nestali zajedno s njihovim amoralnim stanovnicima. Hrvatska je samo korak do toga“.¹⁶⁴ Drugim riječima, u HSP-1861 držali su da je riječ o nemoralnoj politici koju provodi Vlada premijera Račana. Međutim, ne može se utvrditi da su, prema gledištu HSP-1861, homoseksualci predstavljali prijetnju za narod ili da ih se smatralo neprijateljima države.

Nakon ustavnih promjena 2000, Središnji odbor HSP-1861 uputio je proglas VIII. Konvenciji SDP-a u kojem, između ostalog, stranka „najoštrije prosvjeduje i izražava ogorčenje prema koalicijskoj saborskoj većini koja je sa osumnjičenim

¹⁶⁰ Dobroslav Paraga podnio je kaznenu prijavu protiv Mladena Schwartza. *Feral Tribune* (Split), 23. rujna 2000.

¹⁶¹ VESELINOVIĆ 2019: 215.

¹⁶² Vlast je ogrezla u krvi i nasilju. *Novi list* (Rijeka), 11. svibnja 1999.

¹⁶³ O tome detaljno vidi: JOVIĆ 2017.

¹⁶⁴ ROHAČEK 2009: 349.

za kriminal, Antom Đapićem, stvorila, prilikom izglasavanja novog ustava, crveno-crnu koaliciju. Time SDP suzbija postojanje vjerodostojne opozicije u Hrvatskoj, a umjetno održava na životu, u vidu političke opozicije, organizirane zločinačke skupine. Od premijera Račana Središnji odbor HSP-1861 zahtijeva objelodanjivanje hrvatskoj javnosti što je sve obećao hrvatskim crnokošuljašima da umjesto za predsjednički sustav glasuju za sadašnji Ustav!¹⁶⁵ Paraga je, dakle, držao da je HSP postao partner SDP-u iz razloga što je Ministarstvo pravosuđa potvrdilo da Đapić ima pravo predstavljati HSP koji je zauzvrat podržao ustavne promjene vladajuće šestorke predvođene SDP-om, o čemu je pisano ranije u knjizi. Općenito se može zaključiti kako je Paraga smatrao da SDP s koalicijskim partnerima samo nastavlja politiku koju je provodio HDZ. To su najbolje pokazali stavovi i odluke koje je donio Središnji odbor HSP-1861 u Zagrebu 23. studenoga 2002. U njima je, između ostalog, stajalo: „HSP-1861 uvjeren je, da je vladajuća koalicija obmanula hrvatski elektorat, jer su umjesto predizbornih obećanja provodili strategiju otuđenja Hrvatske od njezinih građana. Tuđmanova pljačkaška pretvorba i privatizacija provodi se od nove vlasti pod geslom ‘sve naše prodajmo tuđinu’. Opljačkani kapital koalicija nije i neće vratiti državi, nije provedena revizija pretvorbe, umirovljenicima nisu vraćene mirovine po odluci Ustavnog suda, investicijski kapital nije stigao u Hrvatsku, nije donijet zakon o sukobu interesa niti antikorupcijski zakon, dopušteno je trgovinama i poslodavcima da iskorištavaju radnike robovskim radom nedjeljom i blagdanima, itd.“, kao i da HSP-1861 „neće nikada zaboraviti niti oprostiti vladajućoj koaliciji i predsjedniku Mesiću da su dopustili neshvatljivu političku diskriminaciju protiv njihove stranke, da je ministrica pravosuđa na najgrublji način pogazila sve pozitivne zakonske propise ne dopuštajući obnovu postupka i povratak oduzete registracije parlamentarne stranke prava, čime je HSP-1861 najgrublje odgurnut od hrvatske javnosti čeličnom cenzurom i zabranom javnog nastupa na HTV-u i elektronskim medijima, koji traju već nekoliko godina“.¹⁶⁶ Slično je zabilježeno i u proglasu Trećeg općeg Sabora HSP-1861, objavljenog 1. ožujka 2003. Proglas je sadržavao 11 političkih stavova. U njemu je osuđena Vlada premijera Ivice Račana jer je „nastavila političko nasilje HDZ-a nad članovima i predsjednikom HSP-a, izvršeno 1993. godine protupravnom preregistracijom osobe ovlaštene za predstavljanje i zastupanje Hrvatske stranke prava“, i zato što „nije stvorila pravnu državu nego je Republiku Hrvatsku ostavila u močvari Tuđmanove autokratske države u kojoj je politička podobnost važnija od demokracije, višestranačja, prava, pluralizma, tolerancije, stručnosti i hrvatskog patriotizma“. Od ostalih točaka osuđena je tendencija „dviju frakcija Saveza komunista Hrvatske – HDZ i SDP da izbornim zakonom

¹⁶⁵ OPŠŠ, Proglas Središnjeg odbora HSP 1861 VIII. konvenciji SDP-a, Zagreb, 2. prosinca 2000.

¹⁶⁶ OPŠŠ, Središnji odbor Hrvatske stranke prava 1861. održao je 23. studenog 2002. sjednicu na kojoj su prihvaćeni slijedeći stavovi i odluke.

eliminiraju višestranački pluralizam i uvedu dvostranačje odnosno već viđeni jednopartijski sistem u kojemu bi se reformirani komunisti sustavom rotacije od izbora do izbora samo izmjenjivali na vlasti“. Komentirajući vladajuću koaliciju, konstatirano je da je ona „u potpunosti iznevjerila predizborna obećanja te da od nesposobne partitokratske koalicije ne treba ništa očekivati. Korupcija, sukob interesa, nesposobnost i nestručnost glavna su obilježja partitokratskog oktopusa Račanove koalicije, a najveća odgovornost leži na čelnicima i predsjednicima tih partija od kojih su skoro svi reformirani komunisti, te se držalo da reformirani komunisti u HDZ-u i SDP-u spriječavanjem lustracije ruše antifaziizam Republike Hrvatske, a neprocesuiranjem ratnih zločinaca iz jugo-komunističkih redova Hrvatsku definitivno svrstavaju izvan demokratskih antifaziističkih saveznika na Zapadu. Prvi predsjednik Republike bio je tajni i javni Miloševićev saveznik, a drugi predsjednik Republike sveo se je svojevrijedno na marginalnu političku figuru bez stvarnog utjecaja i ovlasti“. ¹⁶⁷ U *Vjesniku* se Paraga osvrnuo i na Osmi opći Sabor HDZ-a. Držao je da „Sanaderu i HDZ-u nitko pametan u Hrvatskoj i izvan nje, koji želi izlazak iz sadašnjeg stanja i ubrzanu primjenu zdravih reformi u socijalnoj, fiskalnoj i gospodarskoj politici, ne bi smio niti sekunde vjerovati“, da je Sabor HDZ-a pokazao da se potonji „nije ni za jotu promijenio, da velikim skupom želi prikriti eliminaciju unutarstranačke demokracije i nesigurnost Sanadera u širim stranačkim redovima“, tvrdeći da „stranka poput HDZ-a koja ograničava, odnosno eliminira čak i privid unutarstranačke demokracije (...) ne može donijeti ništa dobro ni za razvoj demokracije i ni za napredak u cijeloj državi“. ¹⁶⁸ Stavljanje znaka jednakosti između SDP-a i HDZ-a bio je kontinuitet Paragine politike. U skladu s navedenim, zabilježena je i kritika prema zagrebačkome gradonačelniku Milanu Bandiću iz SDP-a, za kojeg je Paraga 2001. u javnosti tijekom lokalne izborne kampanje tvrdio da je Zagreb „pretvorio u smrdljivu baru kojom vlada kriminal i mafija. Bandić je uvreda za grad“. ¹⁶⁹

Parlamentarnim izborima 2003. prethodila je konsolidacija demokracije u Hrvatskoj, što je „rezultiralo tolerantnijim odnosom među suparničkim političkim akterima, povećanjem nezavisnosti medija, manjim brojem pojava kršenja ljudskih prava i slično“. ¹⁷⁰ Prema ocjeni Ivana Šibera, izbori 2003. označili su početak normalnoga i stabilnoga funkcioniranja demokratskoga društva. ¹⁷¹ Najvažnija pitanja i problemi tijekom izbora 2003. bili su odnos s MKSJ-om, pristupanje Hrvatske euroatlantskim integracijama i gospodarska kriza. Na petim parlamentarnim

¹⁶⁷ OPŠŠ, Proglas Trećeg općeg sabora Hrvatske stranke prava 1861, Zagreb, 1. ožujka 2003.

¹⁶⁸ PARAGA 2003a.

¹⁶⁹ Paraga: Izbori su nelegitimni. *Večernji list* (Zagreb), 12. svibnja 2001.

¹⁷⁰ LALIĆ I KUNAC 2010: 13.

¹⁷¹ ŠIBER 2007: 153.

izborima HSP-1861 nastupio je samostalno. Izborni slogan glasio je: „Hrvatski jaram ruši“.¹⁷² Izostala je tehnika uporabe popularnih osoba u kampanji. Paraga je isticao da će se na izboima pojaviti samo demonstrativno, žaleći se na medijsku blokadu. Smatrao je izbore farsom u kojima nemaju što tražiti i sudjelovati, držeći da „Hrvatska neće ući u Europsku uniju do 2007, osim ako se general Ante Gotovina ne preda, i to i SDP i HDZ trebaju otvoreno reći, a ne varati narod praznim obećanjima. SDP je svojim nedjelovanjem HDZ-u, koji se nije reformirao, omogućio da se bez polaganja računa najavljuje kao izborni pobjednik“.¹⁷³ Pored toga, smatrao je izbornu kampanju farsom dostojnom Sjeverne Koreje, držeći da izborni zakon pogoduje samo izmjenama HDZ-a i SDP-a na vlasti.¹⁷⁴ Ocijenio je i da HSP-1861 ima oko 30 do 40 tisuća birača.¹⁷⁵ Paragina stranka obraćala se prvenstveno mladima od 18 do 30 godina, studentima, radnicima, seljacima i intelektualcima. Kao razloge zbog kojih glasovati za HSP-1861 navodilo se da su prvi proklamirali hrvatsku neovisnost i utemeljili HOS u Domovinskom ratu, zatim traženje procesuiranja gospodarskog kriminala i promjene koncepcije oko procesa na MKSJ te ukazivanje na podjelu BiH od strane Franje Tuđmana i Slobodana Miloševića, kao i procesuiranje najodgovornijih za posljednje navedeno s hrvatske strane.¹⁷⁶ Tijekom izbornih sučeljavanja na HRT-u Paraga je, smatrajući izbore farsom, demonstrativno napuštao studio u znak protesta, što su radili i drugi dužnosnici HSP-1861, pročitavši prosvjed i napustivši studio.¹⁷⁷ Takva taktika bila je svojevrsni paradoks jer se Paraga desetljećima žalio da je cenzuriran od strane HRT-a, a kada je trebalo predstavljati izborni program stranke, demonstrativno je napuštao njihov televizijski studio. Ponovno je zabilježen negativan odnos i prema HSP-u: „HSP je marioneta jučer HDZ-a, danas SDP-a, a Anto Đapić je jedan od najvećih kradljivaca u Hrvatskoj koji je ukrao parlamentarnu političku stranku te je prostituirao“.¹⁷⁸ Tiskani mediji koji su izvještavali o izbornim aktivnostima HSP-1861 najčešće su prenosili obavijesti o Paraginu negativnom referiranju na druge političke stranke. Od ostalih tema zabilježeno je njegovo kritiziranje stanja u policiji tvrdnjom: „u MUP-u se dva kartela bore za prevlast: heroinski i kokainski, dodajući pri tome kako treba slomiti kičmu mafiokraciji u Hrvatskoj ako mislimo ući u EU. Dionice Ine prodane su mađarskom MOL-u zbog mita i korupcije za petinu vrijednosti, a sadašnja je vlast Sloveniji darovala NE Krško“.¹⁷⁹ Paraga je

¹⁷² HSP 1861 ruši hrvatski jaram. *Večernji list* (Zagreb), 14. studenoga 2003.

¹⁷³ HSP 1861 na izborima samo demonstrativno. *Vjesnik* (Zagreb), 22. listopada 2003.

¹⁷⁴ Predizborna kampanja je farsa. *Novi list* (Rijeka), 21. studenoga 2003.

¹⁷⁵ Isto.

¹⁷⁶ Isto.

¹⁷⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=rKLGHymEAeQ> (posjet 5. 3. 2020)

¹⁷⁸ Paragi je Račan kriv za stanje u HSP-u. *Vjesnik* (Zagreb), 19. studenoga 2003.

¹⁷⁹ Paraga: Narkokarteli MUP-a bore se za prevlast u Hrvatskoj. *Jutarnji list* (Zagreb), 19. studenoga 2003.

zasigurno bio svjestan da stranka neće polučiti dobar izborni rezultat. To je i otvoreno priznao tijekom trajanja izborne kampanje, tvrdeći da ne očekuje nikakav izborni rezultat svoje stranke zbog medijske blokade i lošeg izbornog zakona, prozivajući premijera Račana da je, kao i pokojni predsjednik Tuđman, „politički pokrovitelj izdajnika pravaške ideje Ante Đapića“.¹⁸⁰ Unatoč tome, u javnosti iznosio je stajališta o tome kako bi nova Vlada trebala izgledati. Smatrao je da je za izlazak iz krize „nužno utemeljiti poduzetničku vladu, koja će se tržišno ponašati, raditi zajedno sa privatnim sektorom, poticati poduzetništvo i profitno usmjerene operacije. Poduzetnička vladu okupljati će stručne stranačke i nestranačke ljude, koji se nisu kompromitirali dosadašnjim obnašanjem vlasti. Takva poduzetnička vladu biti će obvezni partner u tehnološkom razvitku i poraditi će ponajviše na zapošljavanju ljudi i osposobljavanju poduzeća modernom tehnologijom, kako bi se postigla konkurentnost na svjetskom tržištu. Zatim, naveo je da bi Vlada zatim morala utvrditi novu strategiju, programe i akcije utemeljene na znanju i znanosti, radi utvrđivanja gospodarskog položaja Republike Hrvatske u globalnoj ekonomiji“. Nadalje, držao je da bi nova Vlada trebala bi ukinuti političku i stranačku cenzuru na HRT-u, „ukinuti HDZ/SDP-ov loš izborni zakon koji onemogućuje stvarnu smjenu korumpirane vlasti jednih i drugih i donijeti novi izborni zakon putem općenacionalnog referenduma, nakon kojeg bi odmah trebala raspisati nove, istinski slobodne i pravedne parlamentarne izbore kao prvi preduvjet za izlazak iz bremenite i opasne krize u kojoj se hrvatski narod i država nalaze“. U konačnici, naveo je preostale mjere koje bi Vlada morala poduzeti. „Vladu bi se također morala zalagati za povećanje BDP-a, plaća, životnog standarda, zdravstvene i socijalne zaštite hrvatskih građana, zaustaviti daljnje zaduživanje, rast inozemnog duga i deficita vanjskotrgovinske bilance, proglasiti poništenje ili nacionalizaciju pretvorbe i privatizacije u svim slučajevima organiziranog gospodarskog kriminala, deblokirati hrvatsko pravosuđe i inicirati utvrđivanje kaznene odgovornosti svih onih koji su proveli i provode neovlaštenu rasprodaju hrvatskih kapitalnih i prirodnih bogatstva, kao i svih nositelja organiziranog kriminala i korupcije; vladu treba provesti privatizaciju podjelom imovine onima koji su je stvarali, odnosno uvesti radničku participaciju u upravljanju poduzećima putem dioničarstva, kojima će upravljati osim zaposlenih i provjereni i priznati menadžeri i gospodarstvenici; vladu bezuvjetno mora zahtijevati isplatu ratne odštete od agresora, kao i čvrsti reciprocitet u vraćanju izbjeglica iz BIH i SICG-e s obzirom na broj Hrvata koji su se vratili u BIH i SICG; vladu bi trebala poništiti sve međunarodne ugovore štetne za RH a priključenje međunarodnim integracijama omogućiti isključivo općenacionalnim referendumom građana RH; vladu bi, s obzirom na nepotrebnost hrvatskog ulaska u NATO a i stoga što je SDP/HDZ za dugo godina odgodio ulazak RH u EU, morala proglasiti neutralnost; vladu bi bila dužna smanjiti preko svake

¹⁸⁰ Paraga: Sto posto cenzurirani. *Novi list* (Rijeka), 8. studenoga 2003.

mjere visoke plaće političara i ukinuti povlaštene mirovine, kao i sve druge materijalne povlastice onima koji su razarali Hrvatsku u ratnoj agresiji i poslije; vlada bi nacionalnim manjinama morala osigurati prava i obveze iste kao što hrvatska nacionalna manjina ima u njihovim matičnim zemljama; vlada bi bila obvezna poduzeti snažnu pronatalitetnu politiku i poticati što tješnju suradnju domovinske i iseljene Hrvatske!¹⁸¹

Glavni komunikator kampanje bio je Paraga koji je tradicionalno vodio personaliziranu kampanju. Ukupno je osvojeno 18 875 glasova.¹⁸² Rezultate izbora Paraga je držao protuustavnima i nelegitimnima, tražeći da Ustavni sud poništi izbore te da se raspišu novi. Kao razloge je, između ostalog, naveo čl. 30. Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor koji, prema Paragi, „grubo narušava načelo jednakosti i ravnopravnosti svih političkih stranaka koje su istakle liste u pogledu jednakih mogućnosti predstavljanja programa i promidžbe političkih stranaka. (...) Osim toga, postojeći izborni zakon namjerno ne predviđa vjerodostojnu objavu izvora financiranja i donacija političkim strankama – osim sredstava iz državnog proračuna – pa je tako moguće da su neke parlamentarne političke stranke financirali mafijaški klanovi i narko-karteli, odnosno trgovci oružjem i ratni profiteri, što je velika opasnost i pogibelj za demokratski višestranački sustav i ustavni poredak Hrvatske. Izborni je zakon nelegitiman i protuustavan, (...) s obzirom na to da je omogućilo da nečasni, nepošteni i nemoralni kandidati, od kojih su neki pod kaznenim istragama, pravomoćnim optužnicama, odnosno presudama (slučajevi Anto Đapića, Pavla Šarčevića...) mogu biti izabrani na visoke dužnosti zastupnika u Hrvatskom saboru, odnosno hrvatskih zakonodavaca, čime je obmanuto i prevareno cjelokupno biračko tijelo u Hrvatskoj. Provedeni izbori kao i izborni rezultati nelegitimni su, neslobodni i nepravedni, jer zlonamjerno nije riješen za više od deset godina sudski predmet tko je osoba ovlaštena za predstavljanje parlamentarne Hrvatske stranke prava. Na kraju, nad znatnim brojem bivših saborskih zastupnika i državnih dužnosnika koji predvode jedan broj važnijih neparlamentarnih stranaka, provodila se je tijekom zadnjeg desetljeća čelična režimska cenzura u elektroničkim medijima (HRT se poziva na nikad objavljeni interni pravilnik, po kojem HRT prati samo rad i djelovanje parlamentarnih stranaka, pa time glavni ravnatelj i glavni urednici te javne ustanove izravno gaze Ustav), koja nije prestala ni tijekom netom završene izborne kampanje“.¹⁸³ To su bili posljednji parlamentarni izbori na kojima je HSP-1861 sudjelovao u svim izbornim jedinicama. Nakon toga stranka se u potpunosti pasivizirala. Iznimka je bilo pojavljivanje na parlamentarnim izborima 2016. u X. izbornoj jedinici, ali bez Parage kao stranačkog predsjednika na izbornoj listi. Paraga je u ime stranke

¹⁸¹ PARAGA 2003b.

¹⁸² <https://www.izbori.hr/arhiva-izbora/#/app/parlament-2003> (posjet 5. 3. 2020)

¹⁸³ PARAGA 2003c.

djelovao podnošenjem raznih prijava pravosudnim tijelima, međutim, to je bilo daleko od aktivnog bavljenja politikom, od koje je odustao smatrajući da ne postoje uvjeti za radikalne i revolucionarne promjene u državi i društvu. Paraga je u javnosti isticao kako je svjestan da nije posao političkih stranaka podizanje kaznenih prijava, tj. raditi posao Državnog odvjetništva, „ali što drugo učiniti kada očite nezakonitosti nisu izazivale gotovo nikakve reakcije pravosudnih organa“.¹⁸⁴ Išao je tako daleko da je podizao kaznenu prijavu protiv cijelog sastava Državnog sudbenog vijeća „radi protuzakonitog imenovanja Berislava Živkovića za državnog odvjetnika RH“.¹⁸⁵ U listopadu 2002. podnio je kaznenu prijavu protiv premijera Ivice Račana „zbog opstruiranja primjene Ustavnog zakona“ iz 1996. o suradnji s MKSJ-om.¹⁸⁶ Takvim djelovanjem dobivao je određen publicitet u tiskanim medijima. U BiH je 2010. Središnje izborno povjerenstvo objavilo da je Općinski sud u Sarajevu iz registra političkih stranaka izbrisalo Paraginu stranku BHSP-1861 jer nije politički djelovala.¹⁸⁷ Sve je to samo potvrđivalo Paraginu pasivnu ulogu u aktivnoj politici. Vjerojatno je bio nezadovoljan i radom pravosuđa jer su se njegove brojne kaznene prijave koje je podizao protiv istaknutih političkih, državnih i javnih dužnosnika odbacivale. Paragina neaktivnost i pasivnost dovela je do nezadovoljstva u stranci. Tako je u listopadu 2002. član Središnjeg odbora HSP-1861 i predsjednik njegova Županijskog vijeća u Koprivničko-križevačkoj županiji Dražen Keleminac u javnosti isticao da „jedan čovjek ne može biti Stranka“, aludirajući na Paragu, kritizirajući neredovito održavanje Središnjeg odbora, čime se kršio stranački Statut, tražeći satanak s Paragom.¹⁸⁸ Paraga je na takvu javnu medijsku kritiku odgovorio isključenjem Keleminca iz stranke argumentacijom neplaćanja članarine, čime mu automatski, prema stranačkome Statutu, prestaju sva prava i dužnosti.¹⁸⁹ Naknadno će se spominjat i Keleminčeva moralna odgovornost zbog fizičkog nasilja nad suprugom.¹⁹⁰ Međutim, nasilje je zabilježeno krajem lipnja 2000.¹⁹¹ Drugim riječima, HSP-1861 tada nije pokrenuo stegovni postupak protiv Keleminca koji je ostao stranački dužnosnik sve do 2002.

¹⁸⁴ Paraga poznate para paragrafima. *Slobodna Dalmacija* (Split), 7. rujna 2001.

¹⁸⁵ Kaznena prijava protiv DSV-a. *Slobodna Dalmacija* (Split), 28. lipnja 2000.

¹⁸⁶ <http://www.hsp1861.hr/vijesti3/021018kp.htm> (posjet 1. 3. 2020)

¹⁸⁷ https://www.izbori.ba/Documents/documents/2015/Revizija/Informacija_o_izbrisanim_politickim_strankama_iz_sudskog_registra.pdf (posjet 5. 3. 2020)

¹⁸⁸ Keleminčevi pristaše izišli iz Paragine stranke i pokrenuli Hrvatsku pravašku inicijativu. *Glas Podravine i Prigorja* (Koprivnica), 11. listopada 2002.

¹⁸⁹ Isto.

¹⁹⁰ Keleminac nije mali Paraga nego mali Đapić. *Glas Podravine i Prigorja* (Koprivnica), 18. listopada 2002.

¹⁹¹ Protiv Keleminca dvije prijave, supruga napustila Koprivnicu. *Glas Podravine i Prigorja* (Koprivnica), 7. srpnja 2000.

i prozivanja Parage, nakon čega je isključen. Keleminec je nakon toga osnovao novu pravašku stranku nazvanu Hrvatski pravaši, povukavši pritom najveći dio članstva HSP-1861 iz Koprivnice i Koprivničko-križevačke županije, gdje je Paragina stranka imala dotad aktivnost zahvaljujući Kelemincu koji je pokazivao dobre operativne sposobnosti za terenski rad te je polučivala kakve-takve uspjehe na lokalnim izborima. Paraga je nakon parlamentarnih izbora bio vidljiv u javnosti povremeno pišući tekstove za *Vjesnik*, *Novi list* i *Feral Tribune* tijekom 2003-2006. u kojima je komentirao i osvrtao se na društveno-političku situaciju standardno kritizirajući i prozivajući Đapića i HSP te vladajući HDZ i oporbeni SDP kao predstavnike hrvatske političke elite.

Zaključak

Dobroslav Paraga je nakon raskola u HSP-u i osnivanja HSP-1861 djelovao kao „usamljeni jahač“ na pravaškoj i nacionalističkoj pozornici hrvatske politike. HSP-1861 bio je izrazito personalizirana stranka jer se cijela stranka poistovjećivala s Paragom, čije je ime bilo njegov program. Pokazalo se da njegova ideološko-politička uvjerenja, u što osobito spada radikalna kritika Franje Tuđmana i njegove ostavštine, kao i fiksacija na Antu Đapića, nemaju izrazitu potporu među biračima koji su skloni pravaštvu i hrvatskome nacionalizmu. Štoviše, Paraga nije vidio političke suparnike u HDZ-u, SDP-u i HSP-u, nego ih je kao istinski populist vidio kao neprijatelje hrvatskoga naroda koji su upropastili državu i otuđili je od poštenog i moralnog naroda. U stranačkome djelovanju bio je izrazito irazan antielitizam, držeći da je slomom komunističke diktature trebalo provesti opću lustraciju kako bi došlo do istinskih promjena u državi. Pored antielitizma, pod vodstvom Parage u stranačkoj ideologiji i identifikaciji HSP-1861 dominirali su još patriotizam, antikomunizam i protujugoslavenstvo. Bila je prisutna i kritika prema ustaštvu i Anti Paveliću, izuzev pozdrava „Za dom spremni“ koji je pozitivno vrednovan djelovanjem HOS-a u Domovinskom ratu. Osudom poglavnika Pavelića, Paraga je napravio radikalna zaokret u političkom djelovanju u odnosu na vrijeme dok je bio predsjednik HSP-a. Smatrao je da je HSP-1861 jedini i istinski sljedbenik i tumač izvornoga pravaštva Ante Starčevića. Razlozi izbornih neuspjeha nove Paragine pravaške stranke mogu se tražiti i u slaboj stranačkoj infrastrukturi, ali i u dominaciji HDZ-a tijekom devedesetih godina 20. stoljeća koji je u najvećoj mjeri kontrolirao sve sfere politike i društva, čime je uspješno suzbijao pojavu konkurencije i na desnici ili ju je kontrolirao preko radikalno desnih satelitskih stranaka, kao što je to bio HSP nakon što ga je pučistički preuzeo Đapić. Tako Paragin pravaški populizam nije mogao polučiti željeni politički uspjeh. Tome treba dodati i da prljave izborne kampanje njegove stranke nisu bile prihvatljive velikoj većini biračkoga tijela. Izborni neuspjesi i Paragina razočaranost doveli su do pasivizacije njega i stranke u hrvatskome političkome životu.

Kratice

BHSP-1861 – Bosansko-hercegovačka stranka prava 1861

BiH – Bosna i Hercegovina

HNS – Hrvatska narodna stranka

HSP – Hrvatska stranka prava

HSP-1861 – Hrvatska stranka prava 1861

HSLŠ – Hrvatska socijalno-liberalna stranka

HSS – Hrvatska seljačka stranka

HDZ – Hrvatska demokratska zajednica

NDH – Nezavisna Država Hrvatska

SAD – Sjedinjene Američke Države

SDP – Socijaldemokratska partija

SRJ – Savezna Republika Jugoslavija

Bibliografija

Neobjavljeni izvori

Osobna pismohrana Stjepana Špehara, Feričanci.

Dokumenti

Državno izborno povjerenstvo Republike Hrvatske. www.izbori.hr (posjet 5. 3. 2020)

Ustavni sud Bosne i Hercegovine. <http://www.ustavnisud.ba> (posjet 5. 5. 2020)

Periodika

Feral Tribune (Split)

Glas Podravine i Prigorja (Koprivnica)

Glas Slavonije (Osijek)

Globus (Zagreb)

Jutarnji list (Zagreb)

Novi list (Rijeka)

Slobodna Dalmacija (Split)

Večernji list (Zagreb)

Vjesnik (Zagreb)

Zadarski list (Zadar)

Literatura

- BILANDŽIĆ, Dušan. 2006. *Povijest izbliza. Memoarski zapisi 1945. – 2005.* Zagreb: Prometej.
- ČULAR, Goran, Nebojša BLANUŠA. 2001. Prilozi. U *Hrvatska politika 1990. – 2000.: izbori, stranke i parlament u Hrvatskoj*, ur. Mirjana Kasapović, 221-360. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- GOLDSTEIN, Ivo. 2008. *Hrvatska povijest.* Zagreb: Europapress holding.
- GOLDSTEIN, Ivo. 2011. *Povijest Hrvatske 1945. – 2011.* Sv. 3: 1991. – 2011. Zagreb: EPH.
- JOVIĆ, Dejan. 2017. *Rat i mit. Politika identiteta u suvremenoj Hrvatskoj.* Zagreb: Fraktura.
- JURIŠIĆ, Goran. 2018. *Hrvatska i hrvatski narod u ratu za nezavisnost i opstanak 1991.* Zagreb: Vlastita naklada.
- KASAPOVIĆ, Mirjana. 1998. Zagrebačka politička kriza 1995. – 1997.: sukob demokratskih i autoritarnih vrijednosti. U *Birači i demokracija*, ur. Mirjana Kasapović, Ivan Šiber, Nenad Zakošek, 95-145. Zagreb: Alinea.
- KRPINA, Drago. 2000. *Uzroci poraza.* Zagreb: Naklada Ljevak.
- KRPINA, Drago. 2007. *Tiranija kameleona.* Zagreb: Hrvatski informativni centar.
- LALIĆ, Dražen. 1995. Pohod na glasače. Analiza sadržaja poruka predizbornih kampanja stranaka u Hrvatskoj 1990., 1992. i 1993. godine. U *Pohod na glasače: izbori u Hrvatskoj 1990. – 1993.*, ur. Srđan Vrcan, 203-281. Split: Puls.
- LALIĆ, Dražen. 2012. Do love od uvjerenja: 20 godina izbornih kampanja u Hrvatskoj. U *Izbori u Hrvatskoj i iskustva iz regije: prva dva desetljeća*, ur. Boško Picula, 26-42. Zagreb: GONG – Fakultet političkih znanosti.
- LALIĆ, Dražen, Suzana KUNAC. 2010. *Izborne kampanje u Hrvatskoj. Dvije studije o tri izborna nadmetanja.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- MARKOVIĆ, Sandra. 2009. Predsjednički izbori u praksi Ustavnog suda. *Hrvatska javna uprava* 9/4: 1149-1182.
- McNAIR, Brian. 2003. *Uvod u političku komunikaciju.* Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- MUDDE, Cas. 2007. *Populist Radical Right Parties in Europe.* Cambridge: Cambridge University Press.
- MUDDE, Cas. 2016. *On extremism and democracy in Europe.* Abingdon – Oxon – New York: Routledge.
- PARAGA, Dobroslav. 1999. *Franjo Tuđman (1990.-1999.) ili deset krvavih godina.* <http://www.hsp1861.hr/vijesti/991215tu.htm> (posjet 2. 3. 2020)
- PARAGA, Dobroslav. 2000. *U Hrvatskoj stare priče, na Zapadu ništa novo!.* <http://www.hsp1861.hr/vijesti/200114aizb.htm> (posjet 2. 3. 2020)
- PARAGA, Dobroslav. 2003a. Sanaderu i HDZ-u nitko pametan u Hrvatskoj i izvan nje ne bi smio niti sekunde vjerovati. *Vjesnik* (Zagreb), 26. lipnja 2003.
- PARAGA, Dobroslav. 2003b. Za izlazak iz političke, gospodarske i socijalne krize. *Novi list* (Rijeka), 17. studenoga 2003.
- PARAGA, Dobroslav. 2003c. Zašto su izbori za Sabor protuustavni i nepošteni. *Vjesnik* (Zagreb), 8. prosinca 2003.

- PARAGA, Dobroslav. 2004. Tuđmanu nije mjesto na Markovu trgu. *Vjesnik* (Zagreb), 28. srpnja 2004.
- PARAGA, Dobroslav. 2005. Stari protudemokratski potezi u novom mandatu. *Vjesnik* (Zagreb), 2. ožujka 2005.
- ROHAČEK, Goran. 2009. *Hrvatsko pravaštvo na prijelazu tisućljeća*. Čakovec: Vlastita naklada.
- ŠIBER, Ivan. 2003. *Politički marketing*. Zagreb: Politička kultura.
- ŠIBER, Ivan. 2007. *Političko ponašanje: istraživanja hrvatskog društva*. Zagreb: Politička kultura.
- TOMAC, Zdravko. 1997. *Zagrebačka kriza: politologijska analiza i dokumenti*. Zagreb: SDP – Promocija.
- VESELINOVIĆ, Velimir. 2016. Franjo Tuđman i pravaši. *Politička misao* 53/1: 71-102.
- VESELINOVIĆ, Velimir. 2018. Ideologija desnog radikalizma i populizma u Hrvatskoj: studija slučaja Hrvatske stranke prava. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest* 50/2: 243-279.
- VESELINOVIĆ, Velimir. 2019. *Hrvatska stranka prava od 1990. do 2011. Na izvoru desnoga radikalizma i populizma*. Zagreb: Despot infinitus.
- ZAKOŠEK, Nenad. 2002. *Politički sustav Hrvatske*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- ŽUPANOV, Josip. 2002. *Od komunističkog pakla do divljeg kapitalizma: odabrane rasprave i eseji: (1995. – 2001.)*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

Mrežne stranice

- Dobroslav Paraga u Hotelu Zagreb, Split, 14. svibnja 2015. – javna tribina. <https://www.youtube.com/watch?v=huRPkXlZgUc&t=2407s> (posjet 30. 9. 2020)
- HRT Vijesti (arhiva) od 1. svibnja 1998. do 4. listopada 2005. <https://www.hrt.hr/arhiv/> (posjet 29. 12. 2015)
- Paraga: Tuđman je izdao Sloveniju, a oni koji su ubijali HSP i danas vladaju Hrvatskom. *Seebiz.eu*, 18. prosinca 2013. <https://www.seebiz.eu/trzista/paraga-tudman-je-izdao-sloveniju-a-oni-koji-su-ubijali-hsp-i-danas-vladaju-hrvatskom/82444/> (posjet 30. 9. 2020)
- Paragin HSP traži da se ponište izbori, objasnili su zašto. *Index.hr*, 10. siječnja 2020. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/paragin-hsp-trazi-da-se-poniste-izbori-objasnili-su-zasto/2146863.aspx> (posjet 4. 3. 2020)
- Paragin HSP traži diskvalifikaciju Hrvatske kršćanske demokratske unije: kandidirala se stranka koja ne djeluje 15 godina. *Novi list* (Rijeka), 27. listopada 2015. <http://novilist.hr/Vijesti/Hrvatska/Paragin-HSP-trazi-diskvalifikaciju-Hrvatske-krscanske-demokratske-unije-Kandidirala-se-stranka-koja-ne-djeluje-15-godina> (posjet 4. 3. 2020)
- Registar Ministarstva uprave. <https://registri.uprava.hr/#!/stranka-detalji/2gUBAAEAAAECAeC8SgABSHJ2YXRza2Egc3RyYW5rYSBwcmF24QAAAAABwgEAAAA-BAQFyZWdCcm9uU3RyYW5r5QIA> (posjet 2. 6. 2020)
- Službena stranica HSP-a 1861. <http://www.hsp1861.hr/> (posjet 25. 9. 2020)

Croatian Party of Right 1861: Formation, Ideology and Activity from 1995 to 2003

Based on the archival materials, press analysis and the review of the relevant works on the subject, the author analyses and presents the ideology of the Croatian Party of Right 1861 (HSP-1861) – not only a rightism party, but also a nationalism and populism party in the Croatian political life and the party system. Once the multi-party system was established, HSP-1861 was formed by former political prisoner and dissident Dobroslav Paraga after conflict in the Croatian Party of Right where he was president. The main party's agenda was the establishment of an independent Croatian state. The article deals with the study of a period of formation HSP-1861 from the 1995 to 2003. The article is divided into three parts. In the first part, the author presents the strategy of election campaign by using the theoretical framework of the Croatian political scientist Dražen Lalić, definition of populism of the Dutch political scientist Cas Mudde and context of the party's formation and its programmatic determinants. The second part deals with the activities of the party during the rule of Franjo Tuđman, while the third and last part deals with the activities of the party during the rule of the left-wing coalition led by Prime Minister Ivica Račan. The analysis confirms the assumption that HSP-1861 is a populist option. The author suggests that HSP-1861 is best described as a combination of national-populists focused on the political elite, i.e. Franjo Tuđman and his Croatian Democratic Union and Socialdemocratic Party, and an anti-establishment reform party.

Keywords: Croatian Party of Right 1861, Dobroslav Paraga, political parties, election campaign, populism, rightism, Croatian political history

Ključne riječi: Hrvatska stranka prava 1861, Dobroslav Paraga, političke stranke, izborna kampanja, populizam, pravaštvo, hrvatska politička povijest

Velimir Veselinović
Fakultet političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu
Lepušićeva 6
HR-10000 Zagreb
veselinovic.velimir@gmail.com

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 2

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 2

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Izvršna urednica / Executive Editor

Kornelija Jurin Starčević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*